

ԿՐԿԻՆ ԱՆԳԱՄ ՉԴԱՏՎԵԼՈՒ ԵՎ
ՉՊԱՏԺՎԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԹԻՎ 7 ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
4-ՐԴ ՀՈԴԿԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

Translation co-funded
by the European Union

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ
ԹԻՎ 7 ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
4-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Կրկին անգամ չդատվելու և չպատժվելու իրավունք

Թարմացված տարբերակը՝
2019 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ծանոթագրություն ընթերցողի համար..... 4

I. Ներածություն 6

II. Հոդվածի կառուցվածքը..... 7

III. Արդյոք երկու վարույթներն իրենց բնույթով եղել են «քրեական» .. 10

 Ա. Ընդհանուր սկզբունքներ 10

 Բ. Օրինակներ..... 12

 Կարգապահական վարույթները..... 12

 Հարկային հավելավճարները 13

 Քրեական դատապարտումից հետո վարորդական իրավունքից զրկելը..... 14

 Արտոնագրերն ուժը կորցրած ճանաչելը..... 14

 Կացության թույլտվությունները 15

 Կարգապահական վարույթները բանտում (մեկուսացված պահելը) 15

 Վարչական վարույթները և պատիժները 16

 Ոչ մեծ ծանրության իրավախախտումների վարույթները 17

 Իմպիչմենթի վարույթները 19

 Կանխարգելիչ միջոցը խուլիգանության դեմ պայքարի համատեքստում..... 19

IV. Արդյոք վարույթները վերաբերել են «միևնույն իրավախախտմանը» 21

 Ա. Ընդհանուր սկզբունքներ 21

 Բ. Օրինակներ..... 22

V. Արդյոք տեղի ունեցել է վարույթի կրկնություն (*bis*) 29

 Ա. Արդյոք եղել է նոր վարույթ 29

 Բ. Արդյոք եղել է վերջնական որոշում 36

 1. «Արդարացման կամ դատապարտման» առկայությունը 37

 2. Վերջնական որոշումը 39

 Գ. Բացառություններ 42

Ուղեցույցում մեջբերված գործերի ցանկ..... 47

Սույն փաստաթուղթը տպագիր կամ էլեկտրոնային հրատարակման տեսքով ամբողջությամբ կամ մասամբ թարգմանել և (կամ) վերարտադրել ցանկացող հրատարակիչներին կամ կազմակերպություններին առաջարկում ենք թույլատրման ընթացակարգին վերաբերող տեղեկություններ ստանալու համար գրել հետևյալ publishing@echr.coe.int հասցեին:

Եթե ցանկանում եք իմանալ, թե նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցներից որոնք են ներկայումս թարգմանվում, խնդրում ենք անցնել հետևյալ հղումով՝ [Pending translations](#):

Սույն ուղեցույցի տպագրությունն իրականացվել է «Աջակցություն քրեական արդարադատության բարեփոխումներին և եվրոպական չափանիշների կիրառման ներդաշնակեցումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում, որը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի «Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման» կառուցակարգի շրջանակներում: Ուղեցույցը տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համատեղ ջանքերով: Սույն ուղեցույցի մեջ ներկայացված տեսակետները որևէ կերպ չեն արտահայտում Եվրոպական միության պաշտոնական տեսակետները:

Սույն ուղեցույցը կազմվել է Իրավախորհրդատուի (Jurisconsult) տնօրինության կողմից և Եվրոպական դատարանի համար չունի պարտադիր ուժ: Այն կարող է վերանայվել և խմբագրվել:

Սույն ուղեցույցի բնօրինակը կազմվել է անգլերեն: Այն պարբերաբար թարմացվել է. ամենավերջին անգամ՝ 2019 թվականի դեկտեմբերի 31-ին:

Նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցները կարելի է ներբեռնել www.echr.coe.int կայքից (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides): Հրատարակվող թարմացումների համար հետևեք Դատարանի թվիթերյան էջին՝ <https://twitter.com/echrpublication>:

© Կազմի նկարը՝ Եվրոպայի խորհուրդ
 Մարդու իրավունքների պալատ (Ճարտարագիտական խումբ՝
 Ռիչարդ Ռոջերս Փարթներշիփ և Քլոդ Բյուշեր Ատեյե)
 © Եվրոպայի խորհուրդ/Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, 2020 թ.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՀԱՄԱՐ

Սույն ուղեցույցը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (հետայսու՝ «Դատարան», «Եվրոպական դատարան» կամ «Ստրասբուրգի դատարան») կողմից հրատարակվող «Նախադեպային իրավունքի ուղեցույցներ» (անգլ.՝ «Case-Law Guides») շարքից է՝ նախատեսված պրակտիկ իրավաբաններին Ստրասբուրգի դատարանի կայացրած հիմնարար վճիռներին և որոշումներին ծանոթացնելու համար: Սույն ուղեցույցում վերլուծվում և ամփոփվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (հետայսու՝ «Կոնվենցիա» կամ «Եվրոպական կոնվենցիա») թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի շուրջ ձևավորված նախադեպային իրավունքը: Ընթերցողները հնարավորություն կունենան ծանոթանալու տվյալ ոլորտի հիմնական սկզբունքներին և վերաբերելի նախադեպերին:

Մեջբերված նախադեպային իրավունքի օրինակներն ընտրվել են ուղենիշային, էական և (կամ) վերջերս կայացված վճիռներից և որոշումներից:¹

Դատարանի վճիռների և որոշումների միակ նպատակը Դատարանին ներկայացված կոնկրետ գործերի լուծումը չէ, այլ նաև Կոնվենցիայով սահմանված կանոնների պարզաբանումը, երաշխավորումը և զարգացումը, ինչը նպաստում է պետությունների՝ որպես Պայմանավորվող կողմերի ստանձնած հանձնառությունների կատարմանը (*Ireland v. the United Kingdom*, § 154, 18 January 1978, Series A no. 25, իսկ վերջերս նաև՝ *Jeronovičs v. Latvia* [GC], no. 44898/10, § 109, ECHR 2016):

Այսպիսով, Կոնվենցիայի միջոցով ստեղծված համակարգի նպատակն է ընդհանուր շահերի հաշվառմամբ հանրային քաղաքականության խնդիրները լուծելը՝ այդպես էրևան հանելով մարդու իրա-

վունքների պաշտպանության չափանիշները և տարածելով մարդու իրավունքներին առնչվող իրավական պրակտիկան Կոնվենցիայի անդամ պետություններում (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], § 89, no. 30078/06, ECHR 2012): Դատարանն իրապես արձանագրել է, որ Կոնվենցիան կատարում է «Եվրոպական հասարակական կարգի սահմանադրական գործիքի» դեր մարդու իրավունքների բնագավառում (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], no. 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI):

Սույն ուղեցույցը պարունակում է հղումներ Կոնվենցիայից և վերջինիս Լրացուցիչ արձանագրություններից մեջբերված հոդվածներից յուրաքանչյուրում օգտագործված «բանալի» բառերին: Յուրաքանչյուր գործով քննարկված իրավական խնդիրներն ամփոփված են բանալի բառերի ցանկում (անգլ.՝ «List of keywords»), որոնք ընտրվել են (հիմնականում) Կոնվենցիայի և Արձանագրությունների տեքստից անմիջականորեն վերցված եզրույթների բառարանից:

Դատարանի նախադեպային իրավունքի *HUDOC database* շտեմարանում հնարավոր է որոնումներ կատարել՝ ըստ բանալի բառերի: Բանալի բառերով որոնելու պարագայում կարելի է գտնել նմանաբնույթ իրավաբանական բովանդակություն ունեցող փաստաթղթեր (բանալի բառերի օգնությամբ ամբողջացվում են յուրաքանչյուր գործի վերաբերյալ Դատարանի պատճառաբանությունները և եզրակացությունները): Առանձին գործերի բանալի բառերը կարելի է գտնել՝ «HUDOC» համակարգում սեղմելով «Case Details» կոճակը: «HUDOC» շտեմարանի և բանալի բառերի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս «HUDOC»-ի օգտագործման ձեռնարկը (անգլ.՝ «*HUDOC user manual*»):

¹ Մեջբերված նախադեպային իրավունքը կարող է լինել Եվրոպական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի պաշտոնական լեզուներից (անգլերեն և ֆրանսերեն) որևէ մեկով կամ միաժամանակ երկուսով: Եթե այլ բան նախատեսված չէ, ապա բոլոր հղումները վերաբերում են Դատարանի պալատի կողմից ըստ էության կայացված վճիռն: Հայերեն թարգմանության մեջ («որոշում») կամ հղման անգլերեն տարբերակում «(dec.)» բառը նշանակում է, որ հղում է արվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «[ՄԴ]» հապավումը (հղման անգլերեն տարբերակում՝ [GC]) նշանակում է, որ գործը քննվել է ՄԵԾ պալատի կողմից: Պալատի այն վճիռները, որոնք սույն տարբերակը հրապարակելու պահին դեռևս օրինական ուժի մեջ չեն մտել, նշագրված են աստղանիշով (*):

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրությունը մշակվել է 1984 թվականին: Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի նպատակն է արգելել վերջնական որոշմամբ ավարտված քրեական վարույթի կրկնությունը (*non bis in idem*):

2. Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքները կոնվենցիոն համակարգում խիստ կարևոր տեղ են զբաղեցնում. սրա մասին է վկայում նաև այն, որ սույն հոդվածից պատերազմի կամ այլ հանրային արտակարգ իրավիճակների ժամանակ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի իմաստով ոչ մի շեղում չի թույլատրվում (*Blokker v. the Netherlands* (dec.)):

2. Քրեական վարույթի կրկնության անթույլատրելիությունը քրեական վարույթում արդար դատական քննության ընդհանուր երաշխիքի հետ կապված հատուկ երաշխիքներից մեկն է (*ibid.*, § 48): Այդուհանդերձ, քանի որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածներն առանձին հոդվածներ են, թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի ներքո ներկայացված բողոքները կճանաչվեն անընդունելի, եթե հիշյալ պետությունը չի վավերացվել տվյալ արձանագրությունը (*Blokker v. the Netherlands* (dec.)):

3. Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը նախատեսում է հիմնարար իրավունք՝ երաշխավորելով, որ ոչ մեկ չպետք է դատվի կամ պատժվի այն իրավախախտման համար, որի համար նա արդեն դատապարտվել կամ արդարացվել է (*Marguš v. Croatia* [GC], § 114; *Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], § 58; *Nikitin v. Russia*, § 35; և *Kadusic v. Switzerland*, § 82). դատապարտման կամ պատժի կրկնվելու տարրը թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածում իրավական խնդրի հիմնական առանցքն է (*Nikitin v. Russia*, § 35):

II. ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդված. կրկին անգամ չդատվելու և չպատժվելու իրավունքը

«1. Ոչ ոք չպետք է միևնույն պետության իրավազորության ներքո երկրորդ անգամ դատվի կամ քրեական դատավարության կարգով պատժվի այն հանցագործության կապակցությամբ, որի համար նա արդեն վերջնականապես արդարացվել է կամ դատապարտվել այդ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան:

2. Նախորդ կետի դրույթները չեն խոչընդոտում գործի վերանայմանը տվյալ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան, եթե ի հայտ են եկել նոր կամ նոր բացահայտված փաստեր, կամ նախորդ քննության ժամանակ տեղ են գտել էական թերություններ, որոնք կարող էին ազդել դրա արդյունքի վրա:

3. Սույն հոդվածի դրույթներից շեղում չի թույլատրվում Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի հիման վրա»:

HUDOC-ի բանալի բառեր

- Right not to be tried or punished twice (P7-4)
- Criminal offence (P7-4)
- Conviction (P7-4)
- Acquittal (P7-4)
- Jurisdiction of the same State (P7-4)
- Reopening of case (P7-4)
- New or newly discovered facts (P7-4)
- Fundamental defect in proceedings (P7-4)

4. Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը բաղկացած է երեք մասերից: Առաջին մասով սահմանվում են «*non bis in idem*» սկզբունքի երեք հիմնական բաղադրիչները՝

1. արդյոք երկու վարույթներն էլ իրենց բնույթով եղել են «քրեական»:

2. արդյոք նույն իրավախախտումն է եղել երկու վարույթների հիմքում և

3. արդյոք տեղի է ունեցել վարույթների կրկնություն:

Երրորդ բաղադրիչն իր հերթին կազմված է երեք առանձին ենթահարցերից՝

ա. արդյոք եղել են նոր վարույթներ.

բ. եթե այո՝ արդյոք առաջին վարույթն ավարտվել է վերջնական որոշմամբ և

գ. արդյոք կիրառելի է երկրորդ մասով նախատեսված բացառությունը:

5. «Միևնույն պետության իրավագործության ներքո» բառերը սահմանափակում են հոդվածի կիրառությունն ազգային մակարդակում:² Հետևյալս, մեկից ավելի պետության ներգրավմամբ վարույթների կրկնությանը վերաբերող գանգատները Կոնվենցիայի մարմինների կողմից անընդունելի են ճանաչվել (*Gestra v. Italy*, Commission decision, *Amro-llahi v. Denmark* (dec.), *Sarría v. Poland* (dec.), § 24, *Krombach v France*, §§ 35-42):

6. *Krombach v France* (dec.) գործով գանգատաբերը Ֆրանսիայում մեղավոր էր ճանաչվել հանցագործությունների համար, որոնց առընչությամբ իր պնդմամբ նախկինում արդարացվել էր Գերմանիայում: Դատարանը վճռեց, քանի որ գանգատաբերի քրեական հետապնդումն իրականացրել են երկու տարբեր պետությունների՝ Գերմանիայի և Ֆրանսիայի դատարանները, հետևաբար թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառելի չէր գործի նկատմամբ, և գանգատը ճանաչեց անհամատեղելի՝ «*ratione materiae*» հիմքով: Իր կայուն նախադեպային պրակտիկային համահունչ՝ Դատարանը, մասնավորապես, վճռեց, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը չէր բացառում Կոնվենցիայի

մասնակից պետության դատարանների կողմից անձին քրեական հետապնդան ենթարկելը կամ պատժելն այն հանցագործության հիմքով, որի համար նա մեկ այլ մասնակից պետությունում արդեն արդարացվել է կամ մեղավոր ճանաչվել վերջնական դատական ակտով (§ 40): Ավելին, Դատարանը համարեց, որ այն փաստը, ըստ որի՝ Ֆրանսիան և Գերմանիան Եվրոպական միության անդամներ էին, իսկ Եվրոպական միության օրենսդրությամբ նախատեսվում է «*non bis in idem*» սկզբունքի անդրպետական հատկանիշը ԵՄ-ի մակարդակում, չէր ազդում թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառելիության վրա: Բացի այդ, Դատարանը շեշտեց, որ Կոնվենցիան մասնակից պետություններին չի արգելում իրավական ավելի լայն պաշտպանություն ընձեռել Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներին և ազատություններին, այդ թվում՝ Եվրոպական միության օրենսդրությամբ կամ միջազգային պայմանագրերով նրանց ստանձնած պարտավորությունների միջոցով: Սահմանելով իրավունքների հավաքական իրականացման կառուցակարգ՝ Կոնվենցիան սուբսիդիարության սկզբունքին համահունչ ամրապնդում է ազգային մակարդակում ընձեռվող պաշտպանությունը՝ միաժամանակ որևէ սահմանափակումներ չդնելով այդ մակարդակի վրա (Կոնվենցիայի 53-րդ հոդված, § 39):

7. Երրորդ մասի համաձայն՝ այս հոդվածից շեղումը Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի ներքո («պատերազմի կամ ազգի կյանքին սպառնացող այլ արտակարգ դրության ժամանակ») հնարավոր չէ:

² Եվրոպայի խորհրդի մի շարք այլ կոնվենցիաներ՝ ներառյալ Հանձնման մասին Եվրոպական կոնվենցիան (1957թ.), Քրեական դատավճիռների միջազգային վավերականության մասին Եվրոպական կոնվենցիան (1970թ.) և Քրեական գործերով վարույթների փոխանցման մասին Եվրոպական կոնվենցիան (1972թ.), կարգավորում են այս սկզբունքի կիրառությունը միջազգային մակարդակում:

III. ԱՐԴՅՈՔ ԵՐԿՈՒ ՎԱՐՈՒՅԹՆԵՐՆ ԻՐԵՆՑ ԲՆՈՒՅԹՈՎ ԵՂԵԼ ԵՆ «ՔՐԵԱԿԱՆ»

Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 1-ին մաս

«1. Ոչ ոք չպետք է միևնույն պետության իրավագործության շրջանակներում երկրորդ անգամ դատվի կամ քրեական դատավարության կարգով պատժվի այն հանցագործության կապակցությամբ, որի համար նա արդեն վերջնականապես արդարացվել է կամ դատապարտվել այդ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան...»:

HUDOC-ի բանալի բառեր

Right not to be tried or punished twice (P7-4)
Criminal offence (P7-4)
Conviction (P7-4)
Acquittal (P7-4)
Jurisdiction of the same State (P7-4)

Ա. Ընդհանուր սկզբունքներ

8. Ինչպես նշվել է թիվ 7 արձանագրության վերաբերյալ Բացատրական զեկույցում (§ 32), արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառելի է միայն «քրեական վարույթի» նկատմամբ: Հետևապես, դա չի բացառում տվյալ անձի կողմից կատարված միևնույն արարքի համար այդ անձի նկատմամբ բացի քրեական վարույթից նաև այլ բնույթի գործողությունների (օրինակ՝ պաշտոնատար անձի նկատմամբ կարգապահական վարույթի) ձեռնարկումը:

9. Այնուամենայնիվ, Դատարանը վճռել է, որ վարույթին ազգային օրենսդրությամբ տրված իրավական բնորոշումը չի կարող թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի ներքո «*non bis in idem*» սկզբունքի կիրառելիությունը որոշելու համար միակ չափորոշիչը լինել: Այլապես այդ դրույթի կիրառությունն այն աստիճանի կթողնվեր Պայմանավորվող պետությունների հայեցողությանը, որ արդյունքը կարող էր անհամա-

տեղելի լինել Կոնվենցիայի նպատակին և խնդրին (*Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], § 52³): Դատարանը վճռել է, որ «քրեական վարույթ» հասկացությունը թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի տեքստում պետք է մեկնաբանել Կոնվենցիայի համապատասխանաբար 6-րդ և 7-րդ հոդվածներում «քրեական մեղադրանք» և «պատիժ» բառերին վերաբերող ընդհանուր սկզբունքների լույսի ներքո:⁴ Դատարանի կայուն նախադեպային պրակտիկայում սահմանվում են երեք չափորոշիչներ, որոնք ընդունված է անվանել Էնգելի չափորոշիչներ (անգլ.՝ «*Engel criteria*») (*Engel and Others v. the Netherlands*), որոնք հարկ է հաշվի առնել «քրեական մեղադրանքի» առկայությունը կամ բացակայությունը որոշելիս (*Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], § 53): Կոնվենցիան որպես մեկ ամբողջություն հետևողականորեն մեկնաբանելու համար Դատարանը պատշաճ է համարում «*ne bis in idem*» սկզբունքի կիրառելիության նկատմամբ տարածել նույն չափորոշիչները, ինչ Էնգելի (*Engel*) գործով (*A and B v. Norway* [GC], §§ 105-107): Առաջին չափորոշիչն իրավախախտման իրավական դասակարգումն է ազգային օրենսդրության մեջ, երկրորդը՝ իրավախախտման բուն բնույթը, իսկ երրորդը՝ տվյալ անձին սպառնացող հնարավոր պատժի ծանրության աստիճանը: Երկրորդ և երրորդ չափորոշիչներն այլընտրանքային են (կիրառվում է կամ մեկը, կամ մյուսը), և պարտադիր չէ, որպեսզի կիրառվեն միասնաբար: Դա, սակայն, չի բացառում «հանրագումարային» մոտեցումն այն դեպքում, երբ յուրաքանչյուր չափորոշիչի առանձին վերլուծությամբ հնարավոր չի լինում քրեական մեղադրանքի առկայության վերաբերյալ հստակ եզրակացության հանգեղը (*Sergey Zolotukhin v. Russia*, § 53, *Jussila v. Finland* [GC], §§ 30-31):

10. Եթե առաջին կամ երկրորդ վարույթը Դատարանի կողմից չեն համարվում «քրեական», ապա թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի հիմքով ներկայացված գանգատը սովորաբար անընդունելի կճանաչվի՝

3 Մեջբերելով *Storbråten v. Norway* գործով վճռի, որը մեջբերում է *Öztürk v. Germany* գործով վճռի, 21 February 1984, § 49, Series A no. 73:

4 Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի շրջանակի (քրեաիրավական տարր) և «քրեական մեղադրանք» հասկացության համար տե՛ս 6-րդ հոդվածին նվիրված ուղեցույցը (քրեաիրավական տարր): 7-րդ հոդվածի շրջանակի և «պատիժ» հասկացության համար տե՛ս 7-րդ հոդվածին նվիրված ուղեցույցը: Նշված երկու ուղեցույցներն առկա են Դատարանի կայքէջում (www.echr.coe.int – Case-law):

Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով «*ratione materiae*» անհամատեղելիության պատճառով (տե՛ս, օրինակ, *Paksas v. Lithuania* [GC], § 69, *Seražin v. Croatia* (dec.), §§ 91-92):

Բ. Օրինակներ

• Կարգապահական վարույթները

11. Մի շարք գործեր վերաբերում են հանցագործությունների համար դատապարտված կամ քրեական հետապնդման ենթարկված գանգատաբերների, ովքեր միևնույն ժամանակ ենթարկվել են նաև կարգապահական վարույթների: *Kremzow v. Austria* գործով, որով Հանձնաժողովը որոշում կայացրեց, թոշակի անցած դատավորը դատապարտվել էր, ի թիվս այլնի, սպանության համար, որից հետո կարգապահական վարույթի շրջանակում, նույն փաստերի հիմքով արձանագրվել էր նաև կարգապահական խախտում, և գանգատաբերի նկատմամբ որպես պատիժ նշանակվել էր իր՝ որպես նախկին դատավորի ունեցած պաշտոնից բխող բոլոր իրավունքներից՝ ներառյալ թոշակի իրավունքներից, զրկելը: Հանձնաժողովը նշեց, որ Կարգապահական դատարանը «մեղավոր չէր ճանաչել» գանգատաբերին տվյալ հանցագործությունների համար, այլ միայն հիմնվել էր իրավասու ազգային դատարանի կայացրած մեղադրական դատավճռի վրա, որն ուներ պարտադիր ուժ: Կարգապահական դատարանի խնդիրն ըստ էության սահմանափակված էր այն հարցի ուսումնասիրությամբ, թե արդյոք գանգատաբերի՝ թոշակի անցած դատավոր լինելու պարագայում ծանր հանցագործությունների կատարումը, որոնց կատարման մեջ նա մեղավոր էր ճանաչվել, միաժամանակ նաև կարգապահական խախտում էր: Հանձնաժողովը համարեց, որ կարգապահական իրավունքի պատիժներն այն տիպիկ պատիժներն են, որոնք բազմաթիվ Պայմանավորվող պետություններ նման դեպքերի համար նախատեսում են քաղաքացիական ծառայողների համար ընդունված կարգապահական կանոնագրքերով, այն է՝ քաղաքացիական ծառայողի մասնագիտական կարգավիճակի հետ կապված իրավունքներից զրկելը՝ ներառյալ թոշակային իրավունք-

ներից: Հաշվի առնելով, որ գանգատաբերի նկատմամբ իրականացված կարգապահական վարույթը չէր կարող դիտարկվել որպես լրացուցիչ «քրեական վարույթ»՝ համարվեց, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառելի չէ (տե՛ս նաև *Demel v. Austria*, Commission decision): *Kurdov and Ivanov v. Bulgaria* գործում գանգատաբերները Բուլղարիայի ազգային երկաթուղային ընկերությունում աշխատելու տարիներին պետք է եռակցման աշխատանքներ կատարեին գնացքի վագոնի վրա: Այդ աշխատանքը կատարելիս վագոնի պարունակությունը սկսել էր այրվել: Գանգատաբերներից մեկի նկատմամբ վարչական վարույթ էր հարուցվել անվտանգության կանոնակարգերի պահանջները չկատարելու հիմքով, և նա ստիպված էր եղել տուգանք վճարել: Երկու գանգատաբերների նկատմամբ քրեական վարույթ էր հարուցվել արժեքավոր իրերը դիտավորյալ հրկիզելու մեղադրանքով: Դատարանը վճռեց, որ առաջին վարույթը չէր համապատասխանում թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով «քրեական» ճանաչվելու համար ներկայացվող չափորոշիչներին՝ նշելով, մասնավորապես, որ տվյալ իրավախախտման տարրերը, որպես կանոն, կարգապահական են (§ 42): Կարգապահական պատիժներին վերաբերող նմանատիպ եզրակացությունների համար տե՛ս նաև *Luksch v. Austria* (dec.) (հաշվապահի մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի ժամանակավոր կասեցում), *Banfield v. the United Kingdom* (dec.) (ոստիկանի աշխատանքից հեռացում և թոշակից զրկում) և *Klein v. Austria* (dec.) (փաստաբանական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկում):

• Հարկային հավելավճարները

12. Դատարանը մի քանի վճիռներում նշել է, որ հարկային հավելավճարների կիրառության վարույթները թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով «քրեական» են (մասնավորապես, *Manasson v. Sweden* (dec.), *Rosenquist v. Sweden* (dec.), *Pirttimäki v. Finland*, §§ 45-48, *Lucky Dev v. Sweden*, § 51): Այդ տեսակետը վերջերս հաստատվել է *A and B v. Norway* [GC], §§ 136-139 և *Johannesson and others v. Iceland*, § 43 գործերով վճիռներում:

- **Քրեական դատապարտումից հետո վարորդական իրավունքից զրկելը**

13. *Hangl v. Austria* (dec.) գործով գանգատաբերը դատապարտվել էր տուգանքի՝ արագության առավելագույն սահմանաչափը գերազանցելու համար: Համապատասխանաբար, նրա վարորդական իրավունքը ժամանակավոր կասեցվել էր երկու անգամ՝ յուրաքանչյուր անգամ երկուական շաբաթով: Դատարանը նշեց, որ գանգատաբերի վարորդական իրավունքի կասեցումը կանխարգելիչ միջոց էր՝ հանուն ճանապարհներից օգտվողների անվտանգության, որից հետո վճռեց, որ գանգատաբերն այդ վարույթում կրկին չէր դատվել կամ պատժվել մի հանցագործության համար, որի համար նրա նկատմամբ արդեն իսկ կայացված էր վերջնական մեղադրական դատավճիռ: *Nilsson v. Sweden* (dec.) գործով գանգատաբերը դատապարտվել էր ծանրացնող հանգամանքներում հարբած և առանց վարորդական իրավունքի մեքենա վարելու համար: Հետագայում նա վարորդական իրավունքից զրկվել էր 18 ամսով: Դատարանը նշեց, որ այդ միջոցը կիրառվել էր քրեական դատապարտումից մի քանի ամիս անց և դրա նպատակը միայն կանխարգելումն և նախականիումը չէր՝ հանուն ճանապարհներից օգտվողների պաշտպանության. էական նշանակություն ուներ նաև փոխհատուցումը: Ավելին, համարելով, որ ձեռնարկված միջոցը գանգատաբերի նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճռի անմիջական և կանխատեսելի հետևանք էր, չնայած որ ներպետական մակարդակում այն համարվում էր ճանապարհների անվտանգության պաշտպանությանն ուղղված վարչական միջոց, Դատարանը վճռեց, որ այդ միջոցն այնքան ծանր էր, որ պետք է համարվեր քրեական պատիժ: Ուստի, Դատարանը եզրակացրեց, որ զրկումը «քրեական» երևույթ էր թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով (տես նաև *Maszni v. Romania*, §§ 65-66):

- **Արդոնագրերն ուժը կորցրած ճանաչելը**

14. *Palmén v. Sweden* (dec.) գործով գանգատաբերը դատապարտվել էր իր զուգընկերոջ վրա հարձակվելու համար: Հետագայում Ոստիկանությունն ուժը կորցրած էր ճանաչել նրա հրազենի արտոնագիրը՝ այն

հիմքով, որ նա չի համապատասխանում զենք տիրապետելու համար անձանց ներկայացվող պահանջներին: Ոստիկանությունը նշել էր, որ նա դատապարտվել է ֆիզիկական բռնության համար, որն ավելի էր ծանրանում՝ հաշվի առնելով այն փաստը, որ բռնությունը տեղի էր ունեցել տանը և գանգատաբերի հետ մերձավոր հարաբերություններ ունեցող անձի նկատմամբ: Դատարանը վճռեց, որ գանգատաբերի հրազենի արտոնագիրն ուժը կորցրած ճանաչելն իր բնույթով կամ ծանրությամբ քրեական պատիժ չէր թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով: Դատարանը նշեց, որ այդ վարույթն ազգային օրենսդրության ներքո համարվում էր վարչական, որ կիրառված միջոցը քրեական դատապարտման ավտոմատ հետևանք չէր, որ դա վճռորոշ գործոն չէր իշխանությունների կողմից անձի արտոնագիրն ուժը կորցրած ճանաչելու համար, որ միջոցն իր բնույթով ոչ այնքան պատժողական էր, որքան կանխարգելիչ, և որ գանգատաբերի մասնագիտական գործունեությունը կախված չէր այդ արտոնագրի առկայությունից: Համանման մոտեցում որդեգրվեց *Manasson v. Sweden* (dec.) գործով որոշման մեջ, որը վերաբերում էր գանգատաբերի կողմից իր հարկային պարտավորությունների չկատարելու հիմքով վարորդական իրավունքն ուժը կորցրած ճանաչելուն:

- **Կացության թույլտվությունները**

13. *Davydov v. Estonia* (dec.) գործով գանգատաբերին չէր տրվել կացության թույլտվություն՝ մասամբ հաշվի առնելով նրա նախկին քրեական դատվածությունները: Դատարանը վճռեց, որ կացության թույլտվությունը մերժելը վարչական միջոց է, որը թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով քրեական պատիժ չէ:

- **Կարգապահական վարույթները բանդում (մեկուսացված պահելը)**

16. *Toth v. Croatia* (dec.), (§§ 26-39) գործով գանգատաբերն ազատագրվման պատիժ կրելու ընթացքում մեղավոր էր ճանաչվել բանտի պահակներին վիրավորելու համար և նրա նկատմամբ որպես պատիժ

նշանակվել էր 21 օր մեկուսացված պահումը: Հետագայում նույն իրավախախտումների համար նրա նկատմամբ քրեական վարույթ էր հարուցվել, և նա երկու դրվագներով մեղավոր էր ճանաչվել պահակներին սպառնալու համար: Դատարանը վճռեց, որ առաջին վարույթն իր բնույթով քրեական չէր եղել՝ նշելով, որ իրավախախտումներն ազգային օրենսդրության մեջ դասակարգված էին որպես կարգապահական խախտումներ, չնայած մեղադրանքն իր բնույթով զուտ կարգապահական չէր, այդուհանդերձ մեկուսացված պահելու հետևանքով չէր երկարացվել գանգատաբերի ազատագրկման ժամկետը, հետևաբար, դա չէր առաջացրել լրացուցիչ ազատագրկում, այլ հանգեցրել էր միայն նրա ազատագրկման պայմանների ծանրացմանը:

• **Վարչական վարույթները և պարիծները**

17. *Ruotsalainen v. Finland*, (§§ 41-47) գործով ոստիկանությունը ճանապարհային ստուգման ընթացքում կանգնեցրել էր գանգատաբերին և պարզել, որ նա մեքենան վարում է ավելի ցածր հարկով հարկվող վառելիքով, քան այն դիզելային վառելանյութը, որը պետք է օգտագործված լիներ նրա վարած միկրոավտոբուսում: Վերջինիս նկատմամբ հարուցվել էր վճարային կարգադրագրի արագացված քրեական վարույթ և հարկային ոչ մեծ խարդախության համար նրա նկատմամբ նշանակվել էր տուգանք: Նշվել էր նաև, որ գանգատաբերը խոստովանել է, որ միկրոավտոբուսը վերալիցքավորել է ինքը, ուստի, կատարված իրավախախտումն ունեցել էր դիտավորության տարր: Նրա նկատմամբ հարուցվել էր վարչական վարույթ, և նրանից գանձվել էր հարկի չվճարված մասը: Վճռվել էր, որ նա իր միկրոավտոբուսը վարել է ավելի ցածր հարկով հարկվող վառելիքով, քան այն դիզելային վառելանյութը, որը պետք է օգտագործված լիներ, և քանի որ նա այդ օգտագործման մասին նախապես չէր ծանուցել Տրանսպորտային միջոցների վարչությանը կամ Մաքսային ծառայությանը, հարկային հավելավճարի սովորական տարբերության չափը եռապատկվել էր: Եվրոպական դատարանը նշեց, որ գանգատաբերը տուգանվել է վճարային կարգադրագրի արագացված քրեական վարույթում, որը Ֆինլանդիայի օրենսդրության

մեջ դասակարգված է որպես «քրեական» վարույթ: Հետևապես, վարչական վարույթում գանգատաբերի նկատմամբ կիրառվել էր վառելիքի վճարի դեբետագրում, որը դասակարգված էր ոչ թե քրեական, այլ հարկային ռեժիմի ներքո: Դատարանը նշեց, որ համապատասխան դրույթն ուղղված էր բոլոր քաղաքացիներին, այլ ոչ հատուկ կարգավիճակ ունեցող որոշակի խմբին: Հաշվի առնելով, որ գանձված վառելիքի վճարը եռապատկվել էր՝ Դատարանը վճռեց, որ դա պետք էր դիտարկել որպես իրավախախտման կրկնությունը կանխելուն միտված պատիժ: Հետևապես, Դատարանը եզրակացրեց, որ իրավախախտումն իր բնույթով այնպիսին էր, որ վառելիքի վճարի դեբետագրման կիրառությունը հայտնվել էր «քրեական վարույթի» շրջանակում:

18. *Grande Stevens and Others v. Italy*, (§§ 94-101 և § 222) գործով վճռում Դատարանը վճռեց, որ ֆինանսական շուկաները կարգավորող կառույցների կողմից գանգատաբերների նկատմամբ կիրառված խոշոր չափի վարչական տուգանքները նույնպես «քրեական» էին 6-րդ հոդվածի և թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով: Դատարանը նաև արձանագրեց, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը միայն Իտալիայի օրենսդրությամբ որպես քրեական դասակարգված իրավախախտումների նկատմամբ կիրառելու մասին Իտալիայի արած վերապահումը Կոնվենցիայի ներքո իրավաբանական ուժ չուներ, քանի որ այն չափազանց ընդհանրական էր և չէր անդրադառնում Իտալիայի իրավակարգի այն կոնկրետ իրավանորմերին, որոնց հիման վրա իրավախախտումները պետք է դուրս թողնվեին թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառության շրջանակից (§§ 204-211):

19. *Mihalache v. Romania* [GC] (§§ 56-62) գործով վճռում Դատարանը գտավ, որ վարորդի կողմից արյան մեջ ալկոհոլի մակարդակը որոշելու համար կենսաբանական նմուշ տալուց հրաժարվելու համար նշանակված վարչական տուգանքը հավասարեցվում է քրեական պատժի:

• **Ոչ մեծ ծանրության իրավախախտումների վարույթները**

20. *Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC] գործով վճռում գանգատաբերը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի հիման

վրա «ոչ մեծ ծանրության անկարգ գործողությունների համար» դատապարտվել էր երեք օր ժամկետով վարչական կալանքի: Դատարանը նկատեց, որ ներպետական իրավական դասակարգման մեջ տվյալ իրավախախտումը բնորոշվել էր որպես «վարչական»: Այնուամենայնիվ, «վարչական» իրավախախտումների ոլորտը Ռուսաստանում և համանման այլ իրավական համակարգերում ներառում է որոշ այնպիսի իրավախախտումներ, որոնք ունեն քրեական նրբերանգ, սակայն հանրային վտանգավորությունը չափազանց ցածր է, որպեսզի կարգավորվեն քրեական իրավունքով և դատավարությամբ: Ավելին, Դատարանը նշեց, որ ելնելով տվյալ իրավախախտման բնույթից, դրա ներառումը վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքում, նպաստում է մարդու արժանապատվության և հասարակական կարգի պաշտպանության երաշխավորմանը. դրանք արժեքներ են և շահեր, որոնք սովորաբար տեղավորվում են քրեական իրավունքի տիրույթում: Օրենսգրքի համապատասխան նորմն ուղղված էր բոլոր քաղաքացիներին, այլ ոչ հատուկ կարգավիճակ ունեցող որոշակի խմբի: Արարքների «ոչ ծանր» բնույթի լինելն ինքնին չի բացառում դրանք Կոնվենցիայով նախատեսված ինքնուրույն (ավտոնոմ) իմաստով որպես «քրեական» դասակարգելը, քանի որ Կոնվենցիայի որևէ դրույթ չի խոսում այն մասին, որ իրավախախտման քրեական բնույթն անպայմանորեն կախված է ծանրության որոշակի աստիճանից: Բացի այդ, նշված իրավախախտումները սահմանելու առաջնային նպատակներն են պատժելը և կանխելը, որոնք երկուսն էլ տեղավորվում են քրեական պատժի նպատակների մեջ: Ինչ վերաբերում է միջոցի ծանրության աստիճանին, ապա Դատարանն արձանագրեց, որ տվյալ նորմով նախատեսվում էր 15 օրով ազատազրկումը՝ որպես առավելագույն պատժաչափ, և որ գանգատաբերի նկատմամբ վերջիվերջո կիրառվել էր 3 օրով ազատազրկման պատիժ: Հնարավոր և գանգատաբերի նկատմամբ փաստացի կիրառված պատիժն ըստ էության ազատության կորուստ էր, ինչը գանգատաբերին ներկայացված մեղադրանքն իր բնույթով «քրեական» լինելու կանխավարկած էր ստեղծում: Դատարանը եզրակացրեց, որ «ոչ մեծ ծանրության անկարգ արարքներ» իրավախախտման բնույթը, վերցված պատժի ծանրության

հետ միասին, այնպիսին էին, որ գանգատաբերի դատապարտումը թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով հայտնվում էր «քրեական վարույթի» տիրույթում (§§ 54-57): Նմանապես, տե՛ս *Maresti v. Croatia*, (§§ 55-61), որը վերաբերում է ոչ մեծ ծանրության իրավախախտման համար 40 օրով ազատազրկմանը:

- **Իմպիչմենթի վարույթները**

21. *Paksas v. Lithuania* [GC], (§§ 65-68) գործով վճռում Դատարանը համարեց, որ հանրապետության նախագահի նկատմամբ իմպիչմենթի վարույթը՝ Սահմանադրության կոպիտ խախտման կամ նախագահական երդման խախտման հիմքով, որի արդյունքում վերջինս պաշտոնից հեռացվում և հետագայում ընտրությանը մասնակցելու իրավունքից զրկվում է, Կոնվենցիայի 6-րդ և 7-րդ հոդվածների, ինչպես նաև թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով դուրս են «քրեական» տիրույթից:

- **Կանխարգելիչ միջոցը խուլիգանության դեմ պայքարի համապետություն**

22. *Seražin v. Croatia* (dec.) գործը վերաբերում էր բացառման միջոցառումներին, որոնցով գանգատաբերին արգելվել էր մասնակցել ֆուտբոլային որոշ խաղերի, և նա պարտավորեցվել էր համապատասխան մարզական մրցույթների ժամանակ ներկայանալ ոստիկանության մոտակա բաժին: Այդ միջոցների կիրառումից բացի գանգատաբերը խուլիգանության մեղադրանքով դատապարտվել էր ոչ մեծ ծանրության իրավախախտման վարույթի շրջանակներում: Կիրառելով «Էնգելի չափորոշիչները»՝ Դատարանը նշեց, որ Խորվաթիայի ազգային օրենսդրության մեջ այս բացառման միջոցն իրականացվել է քրեական հետապնդումից և ոչ մեծ ծանրության իրավախախտման համար իրականացվող վարչական հետապնդումից և դատապարտումից անկախ, և որ այդ բացառման միջոցի կիրառությունը նշվածի անմիջական հետեվանքը չէր: Բացառման միջոցը կիրառվել էր՝ կանխելու համար մար-

զական մրցույթների կամ միջոցառումների ժամանակ հնարավոր բռնության ապագա վտանգը՝ հանուն հասարակական անվտանգության: Բացառման միջոցի «հիմնականում կանխարգելիչ բնույթը» (§§ 81-84), դրա տևողության և կիրառման ձևի (§ 85), ինչպես նաև դրա ծանրության աստիճանի (տուգանքի նշանակում կամ ազատագրվում դրա չկատարման դեպքում, § 89) հետ մեկտեղ, հանգեցնում էին այն եզրակացության, որ տվյալ միջոցի կիրառությունը չէր առաջացնում «քրեական մեղադրանքը» որոշելու իրավիճակ: Հետևապես, Դատարանը վճռեց, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառելի չէ: Դատարանը նկատեց, որ վերաբերելի միջազգայի նյութերում և համեմատական իրավունքի մեջ հանդիսականների բռնության բացառման և կանխարգելման իրավիճակներում զգալի չափով շեշտադրվում է բացառման միջոցների կանխարգելիչ բնույթը (§ 70):

IV. ԱՐԴՅՈՔ ՎԱՐՈՒՅԹՆԵՐԸ ՎԵՐԱԲԵՐԵԼ ԵՆ «ՄԻԵԿ-ՆՈՒՅՆ ԻՐԱՎԱԽԱՆՏՄԱՆԸ» (IDEM)

Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 1-ին մաս

«1. Ոչ ոք չպետք է միևնույն պետության իրավագործության շրջանակներում երկրորդ անգամ դատվի կամ քրեական դատավարության կարգով պատժվի այն հանցագործության կապակցությամբ, որի համար նա արդեն վերջնականապես արդարացվել է կամ դատապարտվել այդ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան...»:

HUDOC-ի բանալի բառեր

Right not to be tried or punished twice (P7-4)
 Criminal offence (P7-4)
 Conviction (P7-4)
 Acquittal (P7-4)

Ա. Ընդհանուր սկզբունքներ

23. «*Non bis in idem*» սկզբունքն արգելում է քրեական հետապնդման ենթարկելը կամ դատելը «միևնույն իրավախախտման» համար: *Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC] գործով վճռում Դատարանն ընդգծեց, որ ինքն անցյալում տարաբնույթ մոտեցումներ է որդեգրել՝ շեշտադրելով կամ փաստերի էությունը՝ անկախ դրանց իրավական որակումից («միևնույն վարքագիծ», անգլ.՝ «same conduct», *idem factum*, *Gradinger v. Austria*, § 55)՝ իրավական դասակարգման հարցում ընդունելով, որ միևնույն փաստերը կարող են առաջացնել տարբեր իրավախախտումներ (ֆրանս.՝ «*concoure idéal d'infractions*», տես *Oliveira v. Switzerland*, §§ 25-29) կամ երկու իրավախախտումներին բնորոշ «էական տարրերի» առկայությունը կամ բացակայությունը (*Franz Fischer v. Austria*): Ուսումնասիրելով կրկին չդատվելու և չպատժվելու իրավունքի շրջանակն ըստ միջազգային այլ փաստաթղթերի (Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր, Եվրոպական միության

հիմնարար իրավունքների խարտիա և Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիա) և հաշվի առնելով, որ երկու իրավախախտումների իրավական որակումն ընդգծող մոտեցումը չափազանց շատ է սահմանափակում անձի իրավունքները՝ Դատարանը որդեգրեց այն տեսակետը, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը պետք է ընկալվել որպես երկրորդ «իրավախախտման» համար անձին քրեական հետապնդման ենթարկելը կամ դատելն արգելող նորմ այնքանով, որքանով այդ իրավախախտումն առաջացել է նույնական փաստերից կամ այնպիսի փաստերից, որոնք «ըստ էության» միևնույն են եղել, ինչ առաջին իրավախախտման փաստերը (§§ 79-82, տես նաև *A and B v. Norway* [GC], § 108): Երկու վարույթներում փաստերի նույնական կամ գրեթե նույնական լինելու հանգամանքը որոշելու համար ելակետը պետք է լինի գանգատաբերի նկատմամբ արդեն իսկ իրականացված դատական վարույթում քննված իրավախախտման փաստերի և գանգատաբերին մեղսագրվող նոր իրավախախտման փաստերի շարադրանքը (§ 83): Դատարանը շեշտեց, որ կարևոր չէ, թե նոր մեղադրանքի որ մասերն են վերջիվերջո բավարարվել կամ մերժվել նախորդ վարույթում, քանի որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը նախատեսում է երաշխիք ընդդեմ նոր վարույթում կրկին դատվելու կամ կրկին դատվելու հետեվանքները կրելու, այլ ոչ թե կրկին դատապարտվելու կամ արդարացվելու արգելք: Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ իր քննությունը պետք է կենտրոնանա այն փաստերի վրա, որոնք միևնույն ամբաստանյալին առնչվող կոնկրետ փաստական հանգամանքներ են և անքակտելիորեն կապված են միմյանց հետ ժամանակի և տարածության մեջ, և որոնց գոյությունը պետք է հիմնավորել՝ մեղադրական դատավճիռ կայացնելու կամ քրեական վարույթ հարուցելու համար (§§ 83-84):

Բ. Օրինակներ

24. *Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC] գործով վճռում ամրագրված սկզբունքները հետագայում կիրառվել են մի շարք այլ գործերի շրջանակում:

25. *Ruotsalainen v. Finland* գործով վճռում Դատարանը նշեց, որ գան-

գատաբերի նկատմամբ իրականացված երկու վարույթների հիմքում ընկած փաստերն ըստ էության միևնույնն են եղել. երկուսն էլ վերաբերել են դիզելային վառելիքից ավելի մեղմ հարկվող վառելիքի օգտագործմանը: Միակ տարբերությունն այն էր, որ առաջին վարույթում քննարկվել էր դիտավորության հարցը: Հետևապես, Դատարանը վճռեց, որ երկրորդ պատժի հիմքում դրվել էին առաջինի հիմքում դրված միևնույն փաստերը և ուստի, առկա է վարույթների կրկնություն՝ ի խախտումն թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի (§§ 50-57):

26. *Maresti v. Croatia* գործով վճռում Դատարանը նշեց, որ թե՛ ոչ մեծ ծանրության իրավախախտման, թե՛ քրեական իրավախախտման համար գանգատաբերը, ով երկու գործով էլ ամբաստանյալն էր, մեղավոր էր ճանաչվել միևնույն ժամանակահատվածում կատարված միևնույն արարքի համար: Այդ առումով Դատարանը նշեց, որ ոչ մեծ ծանրության իրավախախտման սահմանումը որպես այդպիսին չի ներառում մարմնական վնասվածք պատճառելը, թեպետ այդ տարրը վճռորոշ է ծանր մարմնական վնասվածք պատճառելու քրեական հանցագործության պարագայում: Այնուհանդերձ, իր որոշման մեջ ոչ մեծ ծանրության իրավախախտումների գործեր քննող դատարանն ուղղակիորեն նշել էր, որ գանգատաբերը մեղավոր է, ի թիվս այլ արարքների, բռունցքներով տուժողի գլխին հարվածելու և տուժողի ողջ մարմնին բռունցքներով և ոտքերով հարվածներ հասցնելու համար: Ուստի, տուժողի նկատմամբ ֆիզիկական հարձակումն այն ոչ մեծ ծանրության հանցագործության տարրերից էր, որի համար գանգատաբերը մեղավոր էր ճանաչվել: Համայնքային դատարանում իրականացված քրեական վարույթում գանգատաբերը կրկին անգամ մեղավոր էր ճանաչվել, ի թիվս այլ արարքների, տուժողին հարվածելու համար: Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ ակնհայտ էր, որ երկու որոշումները վերաբերում էին ճիշտ նույն դեպքին և միևնույն արարքներին: Դատարանը եզրակացրեց, որ ոչ մեծ ծանրության իրավախախտման տարր հանդիսացող փաստերը, որի համար գանգատաբերը մեղավոր էր ճանաչվել, ըստ էության նույնն էին, ինչ այն քրեական հանցագործության տարրերը, որի համար նույնպես վերջինս մեղավոր էր ճանաչվել: Ուստի, տեղի էր ունեցել թիվ 7

արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում (§§ 63-64):

27. *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (no. 2)* գործով զանգատաբերը և նրա ընկերը, այցելելով երրորդ անձի բնակարան, նրա հետ բռնվել էին կովի: Գալով դեպքի վայր հարևանների ահազանգով՝ ոստիկանությունը ձերբակալել էր զանգատաբերին: Դեպքի կապակցությամբ ոստիկանության կազմած արձանագրության հիման վրա համայնքապետը մեկ շաբաթ անց, կիրառելով հասարակական կարգին վերաբերող համայնքային օրենքը, տուգանել էր զանգատաբերին ապօրինաբար անձի տուն մուտք գործելու և նրան ծեծելու համար: Որոշ ժամանակ անց միևնույն դեպքի կապակցությամբ դատախազությունը մեղադրանք էր առաջադրել զանգատաբերի նկատմամբ՝ մարմնական վնասվածք պատճառելու և այլ անձի տուն ապօրինաբար մուտք գործելու համար: Ներպետական դատարանները նրան մեղավոր էին ճանաչել միայն մարմնական վնասվածք պատճառելու համար: Եվրոպական դատարանը նշեց, որ թե՛ համայնքապետի նշանակած տուգանքի, թե՛ դատախազության առաջադրած մեղադրանքի հիմքում ընկած են եղել միևնույն փաստերը, մասնավորապես, մեկ այլ անձի բնակարան ապօրինաբար մուտք գործելը և նրան ծեծելը: Տուգանքը մտել էր օրինական ուժի մեջ՝ դարձել էր վերջնական, քանի որ այն չէր բողոքարկվել: Ներպետական դատարանները չէին կարճել հաջորդիվ տեղի ունեցած քրեական վարույթը՝ հաշվի առնելով, որ Գերագույն դատարանը բազմիցս վճռել էր, որ քրեական վարույթ կարող է հարուցվել վարչական վարույթում արդեն իսկ պատժված անձանց նկատմամբ: Ըստ այդմ՝ Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ զանգատաբերը դատապարտվել էր առանձին վարչական և քրեական վարույթներում միևնույն արարքի համար, միևնույն փաստերի շրջանակներում և միևնույն իրավախախտմամբ, ինչն առաջացրել էր թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում (§§ 52-57):

28. Մի շարք գործեր վերաբերում են զանգատաբերների, որոնց նկատմամբ քրեական վարույթ է հարուցվել հարկային և հաշվապահական հանցագործությունների համար, ինչպես նաև դրանք վերաբերում են հարկային հավելավճարներին առնչվող վարույթներին: *Pirttimäki v. Finland* գործով հարկային մարմինները ստուգումից հետո համարել էին, որ զանգատաբերը քողարկված շահութաբաժիններ էր ստացել

մի ընկերությունից, որում նա ուներ բաժնետոմսեր: Գանգատաբերի նկատմամբ նշանակվել էին լրացուցիչ հարկեր և հարկային հավելավճարներ: Բացի այդ, լրացուցիչ հարկեր և հարկային հավելավճարներ էին սահմանվել նաև այն ընկերության համար, որում նա ուներ բաժնետոմսեր: Հետագայում զանգատաբերն ընկերության անունից մեղավոր էր ճանաչվել հաշվապահական հանցագործության համար, այն է՝ ընկերության հաշվապահության մեջ ոչ ճիշտ և ապակողմնորոշող տեղեկություններ ներառելու և ծանրացնող հանգամանքներում հարկային խարդախություն կատարելու համար: Եվրոպական դատարանը նշեց, որ առաջին երկու վարույթների համար հիմք էր հանդիսացել այն փաստը, որ ընկերությունը և զանգատաբերը (իր անձնական հարկային հայտարարագրում) որոշ հարկային տարիների համար չէին հայտարարագրել եկամտի մի մասը: Երկրորդ վարույթում զանգատաբերը որպես ընկերության ներկայացուցիչ մեղադրվում էր ծանրացնող հանգամանքներում հարկային խարդախություն կատարելու համար՝ որոշակի ժամանակահատվածում ընկերության անունից հարկային մարմիններին ոչ ճիշտ տեղեկություններ տրամադրելու հետևանքով: Փաստորեն, քննարկման առարկա երկու վարույթներն էին հարկային և քրեական վարույթները: Դատարանը վճռեց, որ երկու վարույթների հիմքում փաստերը տարբերվում էին միմյանցից՝ նշելով, որ այդ վարույթներին մասնակցող իրավախախտում կատարած անձինք չէին համընկնում. առաջին վարույթում դա զանգատաբերն էր, իսկ երկրորդում՝ ընկերությունը: Դատարանը նկատեց, որ տարբեր էին նաև հանգամանքները. անձնական հարկման վերաբերյալ հարկային հայտարարագիր ներկայացնելը տարբերվում էր ընկերության անունից հարկային հայտարարագիր ներկայացնելուց, քանի որ այդ հայտարարագրերը լրացվում էին տարբեր ձևաթղթերում, կարող էին ներկայացված լինել տարբեր ժամանակաշրջաններում, իսկ ընկերության դեպքում՝ ներկայացված լինել նաև այլ անձանց մասնակցությամբ: Ուստի, Դատարանը եզրակացրեց, որ խնդրո առարկա երկու վարույթների հիմքում նույնական փաստեր կամ գրեթե նույն փաստերից ծագող կոնկրետ փաստական հանգամանքներ ընկած չէին (§§ 49-52):

29. *Shibendra Dev v. Sweden* (dec.) գործով հարկային մարմինները պարզել էին, որ գանգատաբերի կողմից իր հարկային հայտարարագրում ներկայացված տեղեկատվությունը սխալ էր, իսկ դրա վերանայումը պետք է կատարվեր հաշվարկման հայեցողական ընթացակարգով՝ հաշվի առնելով բիզնեսի հաշվապահական հաշվառման թերությունները, ուստի, գանգատաբերի նկատմամբ պետք էր սահմանել հարկային հավելավճարներ: Վերջինիս նկատմամբ քրեական վարույթ էր հարուցվել նշված վարքագծի կապակցությամբ: Նա դատապարտվել էր հաշվապահական հաշվառման ծանրացնող հանգամանքներում կատարված հանցագործության և ծանրացնող հանգամանքներում կատարված հարկային հանցագործության համար: Երկու իրավախախտումներն էլ վերաբերում էին միևնույն ժամանակաշրջանին, ինչ վերը նշված հարկային որոշումները: Ներպետական դատարանը գտել էր, որ ռեստորանային բիզնեսի հաշվապահական հաշվառումը լուրջ թերություններ էր ունեցել, և որ գանգատաբերը և նրա կինը պատասխանատու էին եղել զգալի չափի հասույթը և ԱԱՀ-ն չհաշվառելու համար, որի արդյունքում նրանք մեծ չափի շահույթ էին ստացել: Եվրոպական դատարանը նշեց, որ հաշիվներում ճիշտ թվեր գրելու՝ գործարարի պարտավորությունն առանձին պարտականություն է, որը կախված չէ հարկային պարտավորությունների որոշման նպատակով հաշվապահական հաշվառման օգտագործումից: Գանգատաբերը կարող էր, չկատարելով հանդերձ հաշվապահական հաշվառումը վարելու օրինական պահանջները, հետագայում կատարել հարկային մարմիններին բավարար և ճշգրիտ տեղեկություններ ներկայացնելու պարտավորությունը, օրինակ՝ ուղղելով հաշիվներում զետեղված տեղեկությունները կամ ներկայացնելով այլ նյութեր, որոնք կարող էին համարժեք հիմք կազմել հարկային պարտավորությունները հաշվարկելու համար: Եվրոպական դատարանն ըստ այդմ վճռեց, որ գանգատաբերի կողմից հաշվապահական հաշվառման ոչ ճիշտ նյութերի ներկայացումը հարկային մարմիններին՝ հիմնավորելու համար հարկային հայտարարագրում ներկայացված պնդումները և տվյալները, և հարկային պարտավորությունների որոշման համար անհրաժեշտ արժանահավատ այլ փաստաթղթեր հարկային մարմինները

րին չներկայացնելը լրացուցիչ կարևոր փաստեր էին հարկային վարույթում, որոնք ներառված չէին հաշվապահական հաշվառման հանցագործության համար գանգատաբերի նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճռում: Այդ հանգամանքներում Դատարանը վճռեց, որ տվյալ երկու հանցագործությունները բավարար չափով առանձնացված էին միմյանցից, որպեսզի հնարավոր լիներ եզրակացնել, որ գանգատաբերը երկու անգամ չի պատժվել միևնույն հանցագործության համար (§ 51, տես նաև *Manasson v. Sweden* (dec.), *Carlberg v. Sweden*, §§ 69-70):

30. Եվ հակառակը՝ *Johannesson and Others v. Iceland* գործով վճռում Դատարանը նշեց, որ գանգատաբերների դատապարտումը և հարկային հավելավճարների առաջադրումը հիմնված են եղել միևնույն փաստի վրա, այն է՝ նրանց կողմից եկամուտները չհայտարարագրելը, և որ և՛ հարկային վարույթը, և՛ քրեական վարույթը վերաբերել են միևնույն ժամանակահատվածին և հարկերից խուսափելու միջոցով չկատարված հարկային պարտավորությունների ըստ էության միևնույն գումարին: Ուստի, հանցագործությունները, որոնց համար գանգատաբերները ենթարկվել էին քրեական հետապնդման, նույն էին, ինչ այն իրավախախտումները, որոնց համար սահմանվել էին հարկային հավելավճարներ (§ 47): Այսինքն, «*non bis in idem*» սկզբունքի «*idem*» տարրն առկա էր:

31. *Ramda v. France*, (§§ 81-84) գործով վճռում Դատարանը վերհիշեց «*idem*» տարրը փաստերի հիման վրա գնահատելու սկզբունքը, որը ձևակերպվել էր *Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], (§ 82) գործով վճռում և վերահաստատվել էր *A and B v. Norway* [GC], (§ 108) գործով վճռի շրջանակում, ապա այդ սկզբունքը կիրառեց ահաբեկչական հանցագործությունների առնչությամբ քրեական հետապնդման նկատմամբ: Գանգատաբերը, ով Ալժիրի քաղաքացի էր, Միացյալ Թագավորության կողմից հանձնվել էր Ֆրանսիային 1995 թվականին Ֆրանսիայում մի շարք ահաբեկչական հարձակումներ կատարելու մեղադրանքով: Նախ, նա դատվել և դատապարտվել էր քրեական դատարանի (ֆրանս.՝ «*tribunal correctionnel*») կողմից ահաբեկչական հարձակումներ նախապատրաստելու նպատակով խմբի գործունեությանը մասնակցելու

մեղադրանքով: Հետագայում նա դատվել և դատապարտվել էր Ասիզների դատարանի (ֆրանս.՝ «cour d'assises») կողմից՝ մի շարք հանցագործություններ, ներառյալ սպանություն և սպանության փորձ կատարելու վերաբերյալ հանցավոր համաձայնության գալու մեղադրանքով: Երկու վարույթներում կայացված որոշումներում թվարկված բազմաթիվ փաստերի համեմատական ուսումնասիրություն կատարելուց հետո (§§ 87-93) Դատարանը նշեց, որ այդ որոշումները հիմնված են եղել մեծաթիվ մանրակրկիտ և միմյանցից տարբերվող փաստերի վրա (§ 94): Դատարանը եզրակացրեց, որ գանգատաբերը երկրորդ վարույթում չէր ենթարկվել քրեական հետապնդման և չէր դատապարտվել այնպիսի փաստերի համար, որոնք ըստ էության նույնն էին, ինչ առաջին վարույթում նրան դատապարտելու հիմքում ընկած փաստերը (§ 95): Ի վերջո, Դատարանը հիմնվեց 2-րդ հոդվածի կոպիտ խախտումների համար քրեական հետապնդում իրականացնելու՝ պետության պարտավորության սկզբունքի վրա, որը զարգացվել էր *Marguš v. Croatia* [GC], §§ 127-128 գործի շրջանակում, և այդ սկզբունքը կիրառեց ահաբեկչության համատեքստում ևս (§ 96):

32. *Mihalache v. Romania* [GC] (§ 68) գործով վճռում, որը վերաբերում էր ճանապարհային երթևեկության նկատմամբ հսկողության ընթացքում գանգատաբերի կողմից արյան մեջ ավրոհողի մակարդակը որոշելու նպատակով կենսաբանական նմուշ տալուց հրաժարվելուն, Դատարանը շեշտադրեց այն հանգամանքը, որ գանգատաբերի պարագայում ընդունված երկու որոշումները՝ մեկը դատախազության կողմից, մյուսը՝ ներպետական համապատասխան դատարանի, վերաբերում էին նույն փաստերին, ուստի առկա էր միևնույն մեղադրանքը, իսկ դա նշանակում էր, որ գանգատաբերը միևնույն արարքի համար դատվել էր երկու անգամ:

V. ԱՐԴՅՈՔ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԵԼ Է ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ (BIS)

Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 1-ին մաս

«1. Ոչ ոք չպետք է միևնույն պետության իրավազորության շրջանակներում երկրորդ անգամ դատվի կամ քրեական դատավարության կարգով պատժվի այն հանցագործության կապակցությամբ, որի համար նա արդեն վերջնականապես արդարացվել է կամ դատապարտվել այդ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան...»:

HUDOC-ի բանալի բառեր

Right not to be tried or punished twice (P7-4)
 Criminal offence (P7-4)
 Conviction (P7-4)
 Acquittal (P7-4)

Ա. Արդյոք եղել է նոր վարույթ

33. Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածն արգելում է այն քրեական վարույթի կրկնությունը, որը եզրափակվել է «վերջնական» որոշմամբ: Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը վերաբերում է ոչ միայն կրկին չպատժվելու իրավունքին, այլ նաև կրկին քրեական հետապնդման չենթարկվելու և չդատվելու իրավունքին: Այն կիրառելի է անգամ այն դեպքում, երբ անձն ընդամենը քրեական հետապնդման է ենթարկվել, սակայն վարույթը չի ավարտվել մեղադրական դատավճռի կայացմամբ (*Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], §§ 110-111, որը վերաբերում էր երկրորդ վարույթից հետո անձի նկատմամբ արդարացման դատավճռի կայացմանը):

34. Դատարանը վճռել է, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածն ակնհայտորեն արգելում է իրար հաջորդող վարույթները, եթե առաջին վարույթն արդեն վերջնական էր դարձել այն պահին, երբ հարուցվել էր

երկրորդ վարույթը (*Sergey Zolotukhin v. Russia*):

35. Ինչ վերաբերում է զուգահեռ վարույթներին, ապա թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը չի արգելում մի քանի համաժամանակյա վարույթների գոյությունը («*litis pendens*»): Նման իրավիճակում չի կարելի ասել, թե գանգատաբերը քրեական հետապնդման է ենթարկվում մի քանի անգամ «այն հանցագործության համար, որի համար նա արդեն իսկ վերջնականապես արդարացվել է կամ մեղավոր ճանաչվել» (*Garaudy v. France* (dec.)): Կոնվենցիայի տեսակետից խնդիր չկա նաև այն դեպքում, երբ երկու զուգահեռ վարույթների առկայության դեպքում երկրորդ վարույթը կարճվում է առաջինի վերջնական դառնալուց հետո (*Zigarella v. Italy* (dec.)): Նման կարճման բացակայության դեպքում, սակայն, Դատարանը վճռել է, որ տեղի է ունեցել վարույթների կրկնություն՝ ի խախտումն թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի (*Tomasović v. Croatia*, §§ 29-32; *Muslija v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 36-37; *Nykänen v. Finland*, §§ 47-54; *Glantz v. Finland*, §§ 57-64):

36. Այնուամենայնիվ, Դատարանը վարորդական իրավունքներին վերաբերող նախադեպային իր պրակտիկայում վճռել է նաև, որ չնայած միևնույն խնդրի առնչությամբ (հարբած վիճակում կամ արագության առավելագույն սահմանաչափը գերազանցող արագությամբ մեքենա վարելը) երկու տարբեր վարույթում տարբեր իրավասու մարմինների կողմից կիրառվել էին տարբեր պատիժներ (մի դեպքում քրեական պատիժ, իսկ մյուս դեպքում՝ վարորդական իրավունքից զրկում), այդուհանդերձ այդ պատիժների միջև գոյություն ուներ բավականաչափ սերտ կապ՝ բովանդակության և ժամանակի իմաստով (*Nilsson v. Sweden* (dec.); *Maszni v. Romania*, §§ 68-70): Այդ գործերով վճռում Դատարանը վճռեց, որ գանգատաբերները կրկին չէին դատվել կամ պատժվել այնպիսի իրավախախտման կապակցությամբ, որի համար նրանք արդեն իսկ վերջնականապես դատապարտվել էին՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի, և ուստի, տեղի չէր ունեցել վարույթների կրկնություն: *Boman v. Finland* գործով, օրինակ, գանգատաբերը դատապարտվել էր ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտման համար՝ ժամանակավորապես զրկվելով

տրանսպորտային միջոց վարելու իրավունքից: Արդյունքում ուստիկանությունը և վարչական դատարաններն առանձին ընթացակարգերի շրջանակներում երկարաձգել էին վարորդական իրավունքից զրկելու ժամկետը: Դատարանը նշեց, որ վարորդական իրավունքից զրկելու ժամկետի այդ երկարաձգումը ենթադրում էր, որ գանգատաբերն արդեն իսկ մեղավոր է ճանաչվել ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտման համար: Ավելին, Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ վարորդական իրավունքից կրկին զրկելու մասին այդ որոշումը, որը կայացվել էր քրեական գործով վճռի կայացումից կարճ ժամանակ անց, անմիջականորեն հիմնված էր ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտման համար Շրջանային դատարանի կողմից գանգատաբերի նկատմամբ կայացված վերջնական մեղադրական դատավճռի վրա, հետևաբար, այն չէր ենթադրում տվյալ իրավախախտման կամ վարքագծի առնչությամբ ուստիկանության կողմից իրականացված առանձին քննություն: Ուստի, Դատարանը եզրակացրեց, որ երկու վարույթներն անքակտելիորեն կապակցված էին թե՛ բովանդակության, և թե՛ ժամանակի իմաստով, ինչը նշանակում է, որ Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով դրանք տեղի էին ունեցել մեկ վարույթի շրջանակում (տես նաև *Rivard v. Switzerland*, §§ 28-34):

37. Հարկային պատիժները քննության են առնվել Դատարանի կողմից Ֆինլանդիայի և Շվեդիայի դեմ ներկայացված մի քանի գանգատների գործերով վճիռներում (*Häkkä v. Finland*, *Nykänen v. Finland*, *Glantz v. Finland*, *Rinas v. Finland*, *Österlund v. Finland*, *Kiiveri v. Finland* և *Lucky Dev v. Sweden*): Այդ գործերի վերաբերյալ Դատարանը նշել է, որ Ֆինլանդիայի և Շվեդիայի իրավական համակարգերում քրեական և վաչական պատիժները նշանակվել էին իրավասու տարբեր մարմինների կողմից, և վարույթները որևէ կերպ փոխկապակցված չէին եղել. երկու վարույթներն ընթացել են յուրաքանչյուրն իր ընթացքով, և յուրաքանչյուրը վերջնական էր դարձել՝ մյուսից անկախ: Ավելին, Դատարանը նշեց, որ պատիժներից ոչ մեկը հաշվի չէր առնվել մյուս մարմնի կամ մյուս դատարանի կողմից նշանակվող պատժի ծանրությունը որոշելիս, և որևիցե այլ շփում տեղի չէր ունեցել իրավասու մարմինների

միջև: Բացի այդ, Դատարանը նկատեց, որ հարկային հավելավճարներն առաջադրվել էին գանգատաբերի վարքագծի և հարկային կիրառելի օրենսդրության ներքո նրա ունեցած պարտավորությունների քննությունից հետո, որն անկախ էր քրեական վարույթում կատարված հաշվարկներից և առաջադրված պարտավորություններից: Այսպիսով, Եվրոպական սատարանը վճռեց, ի հակադրություն վարորդական իրավունքների վերաբերյալ Դատարանի նախկին նախադեպային պրակտիկայի (որի շրջանակում վարորդական իրավունքից զրկելու մասին որոշումն ուղղակիորեն հիմնված է եղել ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտման համար կայացված վերջնական կամ սպասվող մեղադրական դատավճռի վրա՝ չներառելով տվյալ իրավախախտման կամ վարքագծի առանձին քննություն): Հետևաբար, Դատարանը եզրակացրեց, որ գոյություն չէր ունեցել սերտ բովանդակային և ժամանակային կապ քրեական և հարկային վարույթների միջև:

38. Հաջորդը վարույթների կրկնության խնդիրն է (*bis*): *A and B v. Norway* [GC] գործով վճռում Դատարանն ուսումնասիրեց հարկային հայտարարագրերում ներկայացված ոչ ճիշտ տեղեկությունների մասով իրականացվող քրեական և վարչական երկակի վարույթների նորվեգական համակարգը: Եվրոպական դատարանը շարունակեց զարգացնել վարույթների՝ «ժամանակի մեջ և բովանդակային առումով բավականաչափ սերտ կապ» հասկացությունը: Դատարանը վճռեց, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի պահանջի կատարումն ապահովելու լավագույն միջոցը միասնական ընթացակարգի նախատեսումն է, որում հնարավոր կլինի մեկտեղել կոնկրետ գործունեության իրավակարգավորման զուգահեռ հոսքերը, որպեսզի իրավախախտմանն արձագանքելու առումով հասարակության տարբեր կարիքները հնարավոր լինի բավարարել մեկ ընթացակարգի շրջանակում: Այնուամենայնիվ, թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը չի բացառում երկրակի վարույթների նույնիսկ միաժամանակյա իրականացումը որոշակի պայմանների բավարարման դեպքում: Պատասխանող պետությունը պարտավոր է համոզիչ կերպով հիմնավորել, որ այդ երկակի վարույթները «ունեցել են բավականաչափ սերտ կապ բովանդակային առումով և ժամանակի

մեջ» (§ 130)՝ հիմնվելով մի շարք գործոնների վրա, այդ թվում՝ (§ 132).

- «- արդյոք տարբեր վարույթները հետապնդում են փոխլրացնող նպատակներ և ոչ միայն *վերացական*, այլ *կոնկրետ կերպով* անդրադառնում են հակահասարակական տվյալ վարքագծի տարբեր դրսևորումներին.
- արդյոք վարույթների երկակիությունը տվյալ միևնույն վարքագծի կանխատեսելի հետևանք է՝ թե՛ օրենքում, թե՛ պրակտիկայում (*«idem»*),
- արդյոք համապատասխան վարույթներն իրականացվում են այնպես, որպեսզի հնարավորինս բացառվի ապացույցների հավաքման և գնահատման կրկնությունը, մասնավորապես՝ ապահովելով համարժեք գործակցություն մասնակցող տարբեր մարմինների միջև առ այն, որ մեկ վարույթում հաստատված փաստերն օգտագործվեն նաև մյուսում,
- եվ որ ամենակարևորն է՝ արդյոք առաջին հերթին վերջնական դարձած վարույթում նշանակված պատիժը հաշվի է առնվում այն վարույթում, որն ավելի ուշ է վերջնական դարձել. սա այն նպատակով, որ տվյալ անձը վերջում ստիպված չլինի չափից ավելի մեծ բեռ կրել, քանի որ այդ դիսկի գոյության հավանականությունն ավելի ցածր է այն ժամանակ, երբ գոյություն ունի չեզոքացման մեխանիզմ, որով երաշխավորվում է նշանակվող պատիժների ընդհանուր ծավալի համաչափությունը»:

Բացի այդ, Դատարանն ընդգծեց, որ կարևոր գործոն է վարչական վարույթի՝ սովորական քրեական վարույթի հատկանիշներ (մասնավորապես՝ խարան առաջացնող հատկանիշներ) ունենալու աստիճանը: Ավելին, այն դեպքերում, երբ բավականաչափ սերտ է բովանդակային առումով կապը, պետք է բավարարվի նաև ժամանակի մեջ փոխկապակցվածության պահանջը: Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ պարտադիր չէ, որ երկու վարույթները սկզբից մինչև վերջ իրականացվեն համընթաց, և որ պետությունները պետք է հնարավորություն ունենան վարույթներն իրականացնել աստիճանաբար այն դեպքերում, երբ դա անելը բխում է արդյունավետ գործելու և արդարադատության պատշաճ

իրականացման շահերից՝ հաշվի առնելով հետապնդվող տարբեր սոցիալական նպատակները, և գանգատաբերի նկատմամբ անհամաչափ բացասական հետևանքներ չառաջացնելու հանգամանքը: Այնուամենայնիվ, ժամանակի մեջ փոխկապակցվածությունը պետք է բավականաչափ սերտ լինի, որպեսզի անձը պաշտպանված լինի անորոշությունից և ձգձգումներից, և վարույթը ժամանակի մեջ ավելորդ չձգձգվի, անգամ երբ ներպետական կոնկրետ համակարգում նախատեսվում է վարչական և քրեական բաղադրիչներն առանձնացնող «միասնական» մոտեցում (§ 134):

Կիրառելով նշված սկզբունքները գործերի փաստերի նկատմամբ՝ Դատարանը համոզվեց, որ թեպետ տարբեր վարույթներում իրավասու տարբեր մարմինների կողմից տարբեր պատիժներ էին նշանակվել գանգատաբերների նկատմամբ, այնուամենայնիվ, դրանց միջև գոյություն ուներ բավականաչափ սերտ կապ՝ թե՛ բովանդակային առումով, թե՛ ժամանակի իմաստով, ինչը հարկային հայտարարագրերում պահանջվող տեղեկությունները չներկայացնելու դեպքի համար սահմանված պատիժները «որպես Նորվեգիայի օրենսդրությամբ նախատեսված պատիժների միասնական համակարգի մաս դիտարկելն անհնար էր դարձնում»: Կրկնակի վարույթներն այդպիսով չէին խախտում վարույթների կրկնության արգելքը, հետևապես, տեղի չէր ունեցել Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում (§§ 144-147 և 149-154):

39. Ի հակադրություն դրան՝ *Johannesson and Others v. Iceland* գործով վճռում Դատարանը վճռեց, որ անգամ եթե երկու վարույթները հետապնդում էին փոխլրացնող նպատակ, այն է՝ հարկային հայտարարագրերի ներկայացմանն առնչվող իրավական պահանջների հարկ վճարողների կողմից չկատարման խնդրի լուծումը (§ 51), դրանց միջև չկար բավականաչափ սերտ կապ՝ հաշվի առնելով ժամանակի մասնակի համընկնումը, և երկու վարույթներում ապացույցների հավաքման և գնահատման գործընթացների միմյանցից հիմնականում անկախ լինելը (§ 55): Հետևաբար, գանգատաբերներն անհամաչափ բացասական հետևանքներ էին կրել, քանի որ միևնույն արարքների կամ գրեթե միև-

նույն արարքների համար դատվել և պատժվել էին իրավասու տարբեր մարմինների կողմից երկու տարբեր վարույթներում, որոնք պահանջվող չափով փոխկապակցված չեն եղել:

40. Միևնույն ժամանակ, *Nodet v. France*, (§ 53) շուկայի մանիպուլացիայի համար ընթացող երկու զուգահեռ վարույթներին (վարչական և քրեական) վերաբերող գործով վճռում Դատարանը հաշվի առավ, որ այս երկու վարույթները հետապնդում են միևնույն նպատակը և վարույթների հիմքում ընկած ապացույցները տարբեր էին, ինչը հնարավորություն տվեց եզրահանգելու, որ այդ վարույթների միջև բովանդակային առումով փոխկապակցվածությունը բավական չափով սերտ չէր: Ավելին, Դատարանը նաև գտավ, որ երկու վարույթների միջև ժամանակային իմաստով կապը ևս բավարար չէր: Հետևապես, Դատարանը եզրահանգեց, որ գանգատաբերի համար առաջացել են անհամաչափ բացասական հետևանքներ, քանի որ միևնույն իրավախախտման համար դատվել և պատժվել է երկու անգամ:

41. *Mihalache v. Romania* [GC], (§ 84) գործով վճռում Դատարանը գտավ, որ երկու վարույթների (մեկը դատախազական վարույթ, մյուսը՝ դատական վարույթ) միասնականության աստիճանն այնքան սերտ չէր, որպեսզի դրանք դիտարկվեին մեկ ամբողջական վարույթի շրջանակներում: Դատարանը շեշտադրեց հետևյալ փաստերը. գանգատաբերը երկու վարույթներում էլ քրեական հետապնդման էր ենթարկվել միևնույն իրավական դրույթով պատժելի մեկ արարքի համար, ինչպես երկու վարույթները, այնպես էլ գանգատաբերի նկատմամբ նշանակված պատիժները հետապնդում էին մեկ ընդհանուր նպատակ, «առաջին» վարույթն ամբողջությամբ և «երկրորդ» վարույթի սկզբնական մասն իրականացվել էր միևնույն իրավասու մարմնի կողմից, «երկու» վարույթներում էլ ներկայացվել էին միևնույն ապացույցները, գանգատաբերի նկատմամբ նշանակված երկու պատիժները չէին միացվել, «երկու» վարույթներն իրականացվել էին մեկը մյուսի ետևից և երբևէ միաժամանակ չէին ընթացել:

42. Եզրահանգելով, որ այս երկու վարույթների միասնականության աստիճանն այնքան սերտ չէր դրանք մեկ ամբողջական վարույթի շր-

ջանակներում դիտարկելու համար, Եվրոպական դատարանը համարեց, որ տվյալ կոնկրետ գործի հանգամանքների համատեքստում որոշելու համար առկա է՝ վարույթների «կրկնություն» թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի լույսի ներքո, անհրաժեշտ է քննարկման առարկա դարձնել այն հարցը՝ արդյոք առաջին վարույթն ավարտող որոշումը վերջնական է և դրանով լուծվում է գանգատաբերի «դատապարտման կամ արդարացման» հարցը: Դատարանը շեշտադրեց, որ, եթե խնդրո առարկա որոշումը դիտարկվի իբրև վերջնական, ապա պետք է հասկանալ՝ արդյոք «վերջնական որոշումը» բեկանող որոշումը կհանգեցնի գործի վերաբացմանը՝ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածին համահունչ (*Ibid.*, §§ 85-86):

Բ. Արդյոք եղել է վերջնական որոշում

43. Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածից բխում է, որ «*ne bis in idem*» սկզբունքի նպատակն է պաշտպանել բոլոր այն մարդկանց, ովքեր «վերջնական արդարացվել կամ դատապարտվել են»: Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի բացատրական գեկույցը հիշյալ հոդվածի առնչությամբ սահմանում է, որ «սույն դրույթով երաշխավորված սկզբունքը կիրառվում է միայն, երբ անձն իր պետության քրեական և քրեական դատավարության օրենսդրության շրջանակներում վերջնական արդարացվել կամ դատապարտվել է»: Որպեսզի անձը համարվի սույն հոդվածով պաշտպանվող անձ, միայն վերջնական որոշման առկայությունը բավարար չէ. վերջնական որոշումը պետք է վերաբերի անձի արդարացմանը կամ դատապարտմանը: Յուրաքանչյուր գործում Դատարանը պետք է որոշի՝ արդյոք եղել է անձի արդարացում կամ դատապարտում: Եթե այո, ապա հաջորդիվ Դատարանը պետք է գնահատի արդյոք թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով որոշումը համարվում է «վերջնական» (*Ibid.*, §§ 88-89):

1. «Արդարացման կամ դատապարտման» առկայությունը

44. Ինչպես բացատրված է *Mihalache v. Romania* [GC], (§§ 95 և 97) գործով վճռում, որևէ որոշում իբրև «արդարացնող» կամ «դատապարտող» դիտարկելու համար, Եվրոպական դատարանը պետք է հաշվի առնի տվյալ որոշման բուն բովանդակությունը և գնահատի դրա ազդեցությունը գանգատաբերի կարգավիճակի վրա: Այս համատեքստում պետք է նկատել, որ պարադիք չէ, որ խնդրո առարկա «որոշումը» կայացված լինի դատական մարմինների կողմից և ունենա դատավճռի տեսք:

45. Ինչ վերաբերում է թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի բովանդակությանը, Դատարանը համարեց, որ «արդարացված կամ դատապարտված» բառերի ընտրությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ամբաստանյալի «քրեական» պատասխանատվության հարցը լուծվել է՝ հիմնվելով գործի բոլոր հանգամանքների գնահատման վրա, այլ կերպ ասած, տեղի է ունցել գործի ըստ էության քննություն: Նման գնահատման տեսանկյունից կարևոր է, որպեսզի որոշում կայացնող մարմինը ներպետական օրենսդրության համապատասխան օժտված լինի որոշում կայացնելու իրավասությամբ, որը նրան հնարավորություն է տալիս գործի ըստ էության քննություն իրականացնել: Այդուհետ իրավասու մարմինը պետք է ուսումնասիրի ու գնահատի գործի նյութերում առկա ապացույցները և գանգատաբերի առնչությունը այն գործողության կամ անգործության հետ, որի առկայությունը հանգեցրել է քննչական մարմինների ներգրավմանը՝ անձի նկատմամբ «քրեական» պատասխանատվության հարցը պարզելու համար (*Ibid.*, § 97):

46. Այսպիսով, կոնկրետ գործով վարույթի ընթացքը կարող է օգտակար լինել այն պնդումների համատեքստում, ըստ որոնց՝ տեղի է ունեցել գործի հանգամանքների, ինչպես նաև ամբաստանյալի մեղավորության կամ անմեղության գնահատում: Անձի նկատմամբ մեղադրանք առաջադրելուց հետո, եթե հարուցվել է քրեական գործ, հարցաքննվել է տուժողը, իրավասու մարմինների կողմից ապացույցները հավաքվել և ուսումնասիրվել են և, այդ ապացույցների վրա հիմնվելով, կայացվել է պատճառաբանված որոշում, ապա նմանատիպ գործոնները, որպես կանոն, հանգեցնում են այն համոզմանը, որ տեղի է ունեցել գործի ըստ

էութեան քննութիւն: Երբ իրավասու մարմնի կողմից նշանակվել է պատիժ՝ որպէս անձի համապատասխան վարքագծի հետևանք, ապա ողջամտորեն կարելի է համարել, որ իրավասու մարմինն իրականացրել է գործի բոլոր հանգամանքների և անձի վարքագծի օրինական լինելու կամ չլինելու փաստի նախնական գնահատում (*Ibid.*, § 98):

47. *Mihalache* (§§ 99-101) գործով վճռում Դատարանը հաշվի է առել այն հանգամանքը, ըստ որի՝ հիմնվելով ներպետական օրենսդրության կարգավորումների վրա՝ դատախազությունը մասնակցություն է ունեցել քրեական արդարադատության իրականացմանը: Մասնավորապես, դատախազն իրավասու էր քննություն իրականացնել գանգատաբերի ենթադրյալ գործողությունների վերաբերյալ, այդ առնչությամբ հարցաքննել վկային և կասկածյալին: Համապատասխանաբար, նա կիրառել էր ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված որոշ կանոններ, մասնավորապես, նա պետք է գնահատեր՝ արդյոք գանգատաբերի ենթադրյալ գործողությունները հանցագործություն համարվելու համար պահանջները բավարարված էին: Հավաքված ապացույցների հիման վրա դատախազն իրականացրեց ինչպէս գանգատաբերին անհատապես, այնպէս էլ հատուկ փաստական մանրամասներին վերաբերող գործի բոլոր հանգամանքների իր սեփական գնահատումը: Այդ գնահատումն իրականացնելուց հետո դատախազը, կրկին հիմնվելով ներպետական օրենսդրությամբ իրեն վերապահված լիազորությունների վրա, կարճեց քրեական հետապնդումը՝ միևնույն ժամանակ պատիժ նշանակելով գանգատաբերի նկատմամբ, որն ուներ պատժիչ և կանխարգելիչ նպատակ: Ըստ ներպետական կարգավորումների՝ նշանակված պատիժը ենթակա էր կատարման, քանի որ գանգատաբերի համար սահմանված բողոքարկման ժամկետներն ավարտվում էին: Նման պայմաններում, Դատարանը գտավ, որ չնայած դատական ներգրավածության բացակայությանը, դատախազի որոշումը համարվում էր «մեղադրական» թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի լույսի ներքո:

48. *Smoković v. Croatia* (dec.), (§§ 43-45) գործով վճռում Դատարանը չարձանագրեց, որ գանգատաբերի նկատմամբ քրեական հետապնդման կարճումը վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով չի համարվում «մեղադրանք» կամ «արդարացում» Կոնվենցիայի թիվ 7 արձա-

նագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով: Մասնավորապես, ակնհայտ է, որ վարույթի կարճումը չի հանգեցնում «դատապարտման»: Անդրադառնալով այն հարցին՝ արդյոք այդ որոշումը կարող է համարվել արդարացում՝ Դատարանը հիմք ընդունեց հետևյալ նկատառումները. որոշումը հիմնված չի եղել գանգատաբերի նկատմամբ առաջադրված մեղադրանքի առնչությամբ կատարված որևէ քննության վրա, այն հիմնված չի եղել որևէ վերաբերելի փաստի վրա, որը հնարավորություն կտար որոշելու անձի անմեղությունը կամ մեղավորությունը, այն հնարավորություն չի տալիս ճանաչել որևէ փաստ, հանգամանք կամ ապացույց ենթադրյալ գործողությունների վերաբերյալ կամ գնահատել դրանք և չի հանգեցնում գնահատմանն առ այն՝ արդյոք գանգատաբերը որևէ պատասխանատվություն կրել է իրեն մեղսագրվող հանցագործության համար, ինչը, որպէս կանոն, կնախորդեր արդարացմանը:

2. Վերջնական որոշումը

49. Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի նպատակն է արգելել այն քրեական վարույթի կրկնությունը («*non bis in idem*» սկզբունք), որն ավարտվել է «վերջնական» որոշմամբ: Թիվ 7 արձանագրության բացատրական զեկույցի համաձայն, որում հղում է արվում Քրեական վճիռների միջազգային վավերականության մասին եվրոպական կոնվենցիային, որոշումը վերջնական է, եթե ավանդական ձևակերպմամբ ասած՝ այն մտել է օրինական ուժի մեջ («*res judicata*»): Դա այդպէս է, երբ որոշումն անշրջելի է, այսինքն՝ երբ այլևս չկան բողոքարկման սովորական միջոցներ, կամ երբ կողմերը սպառել են այդ միջոցները, կամ երբ թույլ են տվել, որպեսզի ժամկետներն անցնեն՝ չօգտվելով դրանցից (*Sergey Zolotukhin v. Russia* [GC], § 107): Այն որոշումները, որոնց դեմ ներկայացվել է սովորական բողոք, չեն ընդգրկվում թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածում տեղ գտած երաշխիքի շրջանակի մեջ, բացառությամբ, երբ անցել է նման բողոք ներկայացնելու ժամկետը (§ 108): Մյուս կողմից, իրավական արտակարգ միջոցները, օրինակ՝ վարույթը վերաբացելու կամ բաց թողած ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը, հաշվի չեն առնվում վարույթի վերջնական լինելու կամ

չինելու հարցում: Թեպետ իրավական այդ միջոցներն առաջին վարույթի շարունակությունն են, որոշման «վերջնական» բնույթը կախված չէ դրանք օգտագործելու կամ չօգտագործելու հանգամանքից (§ 108):

50. *Sundqvist v. Finland* (dec.) գործով որոշման մեջ Դատարանը վճռեց, որ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին դատախազի որոշումը չպետք է համարել «վերջնական»՝ ելնելով կիրառելի ներպետական օրենսդրությունից: Ըստ այդմ, գանգատաբերի նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու մասին դատախազի հետագա որոշումը և նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը չէին կարող համարվել նոր վարույթ, որի նկատմամբ կիրառելի կլիներ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը: Դատարանն արդեն իսկ վճռել է, որ դատախազի կողմից քրեական վարույթի կարճումը չի համարվում ո՛չ դատապարտում, ո՛չ արդարացում, և ուստի, այդ իրավիճակում կիրառություն չունի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը (*Smirnova and Smirnova v. Russia* (dec.), *Harutyunyan v. Armenia* (dec.), *Marguš v. Croatia* [GC], § 120, տե՛ս նաև դատախազի որոշմամբ ժամանակավոր պահումը հոգեբուժական հաստատությունում՝ *Horciag v. Romania* (dec.): Այս դրույթը կիրառելի չէ նաև այն դեպքում, երբ քրեական վարույթը դադարեցվել է համաներման հիմքով՝ այնպիսի արարքների համար, որոնք առաջացրել էին հիմնարար իրավունքների կոպիտ խախտումներ, օրինակ՝ պատերազմական հանցագործություններ ընդդեմ քաղաքացիական բնակչության (*Marguš v. Croatia* [GC], §§ 122-141): Դատարանը վճռել է, որ քաղաքացիների սպանության և նրանց նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի կապակցությամբ համաներում կիրառելը կհակասեր Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով պետությունների վրա դրված պարտավորություններին: Դատարանը նաև նշել է, որ միջազգային իրավունքի մեջ գնալով ամրապնդվում է մարդու իրավունքների կոպիտ խախտումների նկատմամբ համաներումը կիրառելն անընդունելի համարելու միտումը: Ուստի, այդ արարքների համար համաներում ստացած անձի նկատմամբ նոր մեղադրական եզրակացություն ներկայացնելու պարագայում չպետք է կիրառելի լինի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը:

51. *Mihalache v. Romania* [GC], (§ 115) գործով վճռում Դատարանը շարունակեց պարզաբանել որոշումը վերջնական համարել կամ չհամարելու գնահատման իր մեթոդոլոգիան: Դատարանը բացատրեց, որ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի շրջանակներում որևէ գործով «սովորական» միջոցներ սահմանելու հարցում պետք է մեծապես հիմնվել ներպետական օրենքի և դատավարության վրա: Ներպետական օրենսդրությունը՝ թե՛ նյութական, թե՛ դատավարական, պետք է համահունչ լինի իրավական որոշակիության սկզբունքին, ինչը պահանջում է, որ միջոցը կիրառման համար պետք է սահմանափակված լինի որոշակի ժամանակահատվածով և որ դրա կիրառման ընթացակարգը պետք է հստակ լինի այն կողմերի համար, ովքեր պատրաստվում են կիրառել այդ միջոցը: Այլ կերպ ասած՝ որպեսզի իրավական որոշակիության սկզբունքը (սկզբունք, որն անքակտելիորեն կապված է միևնույն հանցագործության համար կրկին չդատվելու կամ դատապարտվելու իրավունքի հետ) համարվի պահպանված, միջոցը պետք է հստակ նախանշի այն ժամանակահատվածը, երբ որոշումը դառնում է վերջնական: Մասնավորապես, միջոցը «սովորական» դիտարկելու համար դրա կիրառությունը պետք է ժամանակային առումով սահմանափակված լինի. այդպես է ենթադրվում նաև բացատրական զեկույցի ձևակերպումից, համաձայն որի՝ որոշումը անշրջելի է, եթե կողմերը որոշակի ժամանակահատված են ունեցել այն վիճարկելու համար, սակայն չեն օգտագործել այդ հնարավորությունը: Օրենքը, որը որևէ միջոցը կիրառելու անսահման հայեցողությամբ է օժտում կողմերից մեկին կամ նման միջոցի կիրառման համար նախատեսում է որոշակի պայմաններ, հսկայական անհավասարակշռություն է սահմանում կողմերի և միջոցից օգտվելու նրանց հնարավորությունների միջև, ինչը հակառակ է իրավական որոշակիության սկզբունքի էությանը:

52. *Mihalache* (§§ 117-125) գործով վճռում Դատարանն ուսումնասիրեց մի իրավիճակ, երբ բարձրաստիճան դատախազությունը հնարավորություն էր ստացել հիերարխիկ հսկողության շրջանակներում ուսումնասիրելու իր սեփական միջնորդությունը բերված, ստորադաս դատախազության կողմից կայացված ըստ էության որոշման դեմ: Դա-

տարանը վճռեց, որ վարույթի վերաբացման որոշումն առանց որոշակի ժամանակահատվածով սահմանափակվածության կրկին վերանայելու հնարավորությունը, չի համարվում «սովորական միջոց» և այդպիսով չի ազդում ստորադաս դատախազության կողմից կայացված որոշման վերջնական լինել կամ չլինելու վրա:

53. Պետք է նկատել, որ երկու զուգահեռ վարույթներին վերաբերող որոշ գործերում ժամանակավրեպ էր այն հարցը՝ արդյոք վարույթը «վերջնական» էր, թե ոչ այն պատճառով, որ առկա էր ոչ թե վարույթների իրական կրկնություն, այլ վարույթները միացված էին մեկ ընդհանուր վարույթի շրջանակներում (*Mihalache v. Romania* [GC], § 82; *Johannesson and Others v. Iceland*, § 48): *Johannesson and Others v. Iceland* գործով վճռում Դատարանն անհրաժեշտ չի համարել որոշել՝ արդյոք առաջին վարույթը, որը հարկային վարույթն է, եղել է «վերջնական»՝ հաշվի առնելով, որ այդ հանգամանքը որևէ ազդեցություն չէր ունենալու երկու վարույթների կապի գնահատման վրա: Այդուհանդերձ, *Nodet v. France*, (§ 46) գործով վճռում Դատարանն անհրաժեշտ է համարել որոշել այն պահը, երբ է վարույթներից մեկը դարձել վերջնական: Նմանապես, *Korneyeva v. Russia**, (§ 58) գործով վճռում, երբ պարզ դարձավ, որ երկու վարույթները չէին համարվում մեկ ամբողջություն գանգատաբերի միևնույն վարքագծի շրջանակներում, Դատարանն անհրաժեշտ չի համարել մանրամասնել այն հարցերը, որոնք վերաբերում էին առաջին վարույթի վերջնական դառնալու պահին:

Գ. Բացառություններ

Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մաս

«... 2. Նախորդ կետի դրույթները չեն խոչընդոտում գործի վերանայմանը տվյալ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան, եթե ի հայտ են եկել նոր կամ նոր բացահայտված փաստեր, կամ նախորդ քննության ժամանակ տեղ են գտել էական թերություններ, որոնք կարող էին ազդել դրա արդյունքի վրա...»:

HUDOC-ի բանալի բառեր

Reopening of case (P7-4)

New or newly discovered facts (P7-4)

Fundamental defect in proceedings

54. Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասը քրեական գործերով իրավական որոշակիության սկզբունքի կիրառման որոշակի սահմանափակումներ է դնում: Իրավական որոշակիության պահանջները բացարձակ չեն, և քրեական գործերով դրանք պետք է գնահատվեն թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի լույսի ներքո, ինչը հստակորեն թույլատրում է պայմանավորող պետություններին վերաբացել գործը նոր հանգամանքների առկայության դեպքում կամ երբ տեղ են գտել վարույթի էական թերություններ (*Mihalache v. Romania* [GC], § 129):

55. Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածում հստակորեն տարբերակվում է նույն հոդվածի առաջին մասով արգելված երկրորդ քրեական հետապնդումը կամ դատավարությունը և բացառիկ հանգամանքներում դատական քննության վերսկսումը, որը նախատեսված է երկրորդ նախադասությամբ: Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ուղղակիորեն նախատեսվում է այն դեպքի հնարավորությունը, երբ անձը կարող է միևնույն մեղադրանքով ենթարկվել քրեական հետապնդման՝ ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան այն դեպքերում, երբ գործը վերաբացվում է նոր ապացույցներ ի հայտ գալուց կամ նախորդ վարույթում էական թերություններ հայտնաբերելուց հետո:

56. *Nikitin v. Russia* գործով գանգատաբերը դատվել էր լրտեսությամբ պետությանը դավաճանելու և ծանրացնող հանգամանքներում պաշտոնական գաղտնիքը բացահայտելու մեղադրանքով: Գերագույն դատարանի վճռով նրա նկատմամբ կայացված արդարացումը վերջնական էր դարձել: Գլխավոր դատախազը հետագայում միջնորդել էր Գերագույն դատարանի նախագահությանը՝ վերանայել գործը վերահսկողական վարույթի շրջանակում (որը ներառում էր կիրառելի օրենքի, գործի նյու-

թերում առկա փաստերի և ապացույցների վերագնահատումը և գործը նոր քննության ուղարկելը), սակայն այդ միջնորդությունը մերժվել էր: Եվրոպական դատարանը նշեց, որ ազգային օրենսդրությունը թույլատրում էր նման վերանայումն օրենքի և դատավարության հետ կապված դատական սխալի հիմքով: Վերահսկողության կարգով իրականացվող վերանայման վերջնական հետևանքն այն էր, որ այդ միջնորդությունը բավարարելու դեպքում պետք է չեղարկվեին դատարանների կողմից նախկինում կայացված բոլոր որոշումները, և քրեական մեղադրանքը պետք է հաստատվեր կամ հերքվեր նոր որոշմամբ: Համարվեց, որ դա առաջին դատական քննության վերաբացման դրսևորում է, որի նկատմամբ կիրառելի է թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասը (§§ 42-49, տե՛ս նաև *Bratyakin v. Russia* (dec.), *Fadin v. Russia*, §§ 30-32, *Goncharovy v. Russia* (dec.), *Savinskiy v. Ukraine* (dec.), *Xheraj v. Albania*, §§ 71-74): *Korppoo v. Finland* գործով Հանձնաժողովը վճռեց, որ որպեսզի դատախազությունը կարողանա գնահատել վերաբացման համար միջնորդելու նպատակահարմարությունը, ոստիկանությանը չէր կարելի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի ներքո արգելել քննության իրականացումը կասկածյալի արդարացումից հետո:

57. *Kadusic v. Switzerland* գործով գանգատաբերը դատապարտվել էր տարբեր հանցագործությունների համար և կրում էր պատիժ ազատազրկման տեսքով: Գանգատաբերի հոգեկան վիճակի վերագնահատումից հետո ներպետական դատարանը կիրառեց հաստատությունում բուժման միջոց, այն է՝ պատժի փոփոխություն սկզբնական դատավճռի կայացումից հետո և հետագա պատժի կրման ընթացքում, ապա կասեցրեց գանգատաբերի պատժի չկրած մասի կատարումը: Այդ բուժման միջոցը հիմնված էր գանգատաբերի ծանր հոգեկան հիվանդության վրա, որն արդեն իսկ գոյություն ուներ, սակայն չէր հայտնաբերվել առաջին դատավճռի ժամանակ: Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ այդ միջոցը չի առաջացնում թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում: Ներպետական իրավասու մարմինները գանգատաբերի հոգեկան վիճակի վերագնահատումը դիտարկել էին որպես նոր բացահայտված հանգամանք և փոփոխել սկզբնական դատավճիռը՝ վե-

րանայման մասին կանոնները կիրառելով անալոգիայով: Դատարանը նշեց, որ գանգատաբերը չէր բացատրել, թե գործի վերաբացումն ինչ իմաստով տեղի չէր ունեցել «տվյալ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան» (§ 85):

58. *Mihalache v. Romania* [GC], (§§ 131-133) գործով վճռում Դատարանը հստակեցրեց նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների, ինչպես նաև նախորդ քննության ընթացքում էական թերություններ հայտնաբերելու հայեցակարգերը: Դատարանը բացատրեց, որ դրանք այլընտրանքային և ոչ թե հանրագումարային պայմաններ են:

59. Մասնավորապես, այն հանգամանքները, որոնք գործի դատավարության ընթացքում գոյություն են ունեցել, սակայն դատարանին հայտնի չեն եղել և ի հայտ են գալիս միայն դատավարության ավարտից հետո, «նոր երևան եկած» հանգամանքներ են: Գործին վերաբերող այն հանգամանքները, որոնք ի հայտ են գալիս դատավարության ավարտից հետո կոչվում են «նոր» հանգամանքներ: Ավելին, «նոր կամ նոր երևան եկած» հանգամանքներ եզրույթը ներառում է նոր ապացույցները, որոնք վերաբերում են նախկինում գոյություն ունեցող փաստերին:

60. Թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով «էական թերություն» ասելով պետք է հասկանալ նախկին վարույթների ամբողջականությունը լրջորեն խաթարող ընթացակարգային կանոնների կոպիտ խախտումները, որոնք հիմք են տվյալ վարույթի վերաբացման համար, որում մեղադրյալն ամբողջովին արդարացվել է կամ պատժվել կիրառված օրենքով նախատեսված ավելի նվազ վտանգավոր հանցագործության համար: Հետևաբար, նման դեպքերում դատախազի կամ վերադաս դատարանի կողմից գործի նյութերի զուտ վերագնահատումն այս չափանիշին չի համապատասխանում: Այնուամենայնիվ, ինչ վերաբերում է այն դեպքերին, երբ ամբաստանյալը մեղավոր է ճանաչվել, և վարույթի վերաբացումը կարող է իր օգտին լինել, թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածը չի արգելում վարույթի վերաբացումը հոգուտ դատապարտված անձի, ինչպես նաև թույլատրում է դատավճռի ցանկացած փոփոխություն կրկին հոգուտ դատապարտված անձի: Ուստի, համանման հանգամանքներում թերության բնույթը

պետք է գնահատել նախ և առաջ համոզվելու համար՝ արդյոք խախտվել է պաշտպանության իրավունքը, որը հանգեցրել է արդարադատության պատշաճ իրականացման խոչընդոտելուն:

61. Ի վերջո, Դատարանը բացատրեց, որ բոլոր դեպքերում, վարույթի վերաբացումը հիմնավորող հիմքերն ըստ թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի, պետք է այնպիսին լինեն, որ կամ հոգուտ անձի կամ ի վնաս վերջինիս ազդեն գործի ելքի վրա:

62. Ի հակադրություն վերոնշյալ սկզբունքների՝ *Mihalache* (§§ 134-138) գործով վճռում Դատարանը չընդունեց կառավարության փաստարկն առ այն, որ դատախազական պրակտիկայի ներդաշնակեցումը թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով համարվում է բացառիկ հանգամանք, ինչպես նաև կիրառված օրենքի լույսի ներքո փաստերի զուտ վերագնահատումը չհամարեց նախկին վարույթի «էական թերություն»:

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑՈՒՄ ՄԵՋԲԵՐՎԱԾ ԳՈՐԾԵՐԻ ՑԱՆԿ

Սույն ուղեցույցում մեջբերված դատական նախադեպն ընդգրկում է Դատարանի կայացրած վճիռները կամ որոշումները և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով», «Commission») որոշումները կամ զեկույցները:

Եթե այլ բան նախատեսված չէ, ապա բոլոր հղումները վերաբերում են Դատարանի պալատի կողմից ըստ էության կայացված վճիռն: Հայերեն թարգմանության մեջ «(որոշում)» կամ հղման անգլերեն տարբերակում (dec.) բառը նշանակում է, որ հղում է արվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «[ՄՊ]» հապավումը (հղման անգլերեն տարբերակում՝ [GC]) նշանակում է, որ գործը քննվել է Մեծ պալատի կողմից:

Ուղեցույցի էլեկտրոնային տարբերակում մեջբերված գործերի գերկապային հղումներն ուղղորդում են դեպի HUDOC շտեմարան (<http://hudoc.echr.coe.int>), որտեղ հասանելի է Դատարանի դատական նախադեպը (Մեծ պալատի, պալատի և հանձնաժողովի վճիռները և որոշումները, ծանուցված գործերը, խորհրդատվական կարծիքները և իրավական սեղմագրերը՝ ամփոփված Դատական նախադեպի տեղեկատվական ծանոթագրությունում) և Հանձնաժողովի նախադեպային պրակտիկան (որոշումները և զեկույցները), ինչպես նաև Նախարարների կոմիտեի ընդունած բանաձևերը:

Դատարանն իր վճիռները և որոշումները կայացնում է անգլերեն և (կամ) ֆրանսերեն, որոնք Դատարանի երկու պաշտոնական լեզուներն են: HUDOC-ում առկա է նաև բազմաթիվ կարևոր գործերի թարգմանություններ ավելի քան 30 ոչ պաշտոնական լեզուներով, ինչպես նաև հղումներ այլ կազմակերպությունների պատրաստած և նախադեպային պրակտիկային վերաբերող մոտ 100 առցանց հավաքածուներին:

—A—

A and B v. Norway [GC], nos. 24130/11 and 29758/11, 15 November 2016
Amrollahi v. Denmark (dec.), no. 56811/00, 28 June 2001

—B—

Banfield v. the United Kingdom (dec.), no. 6223/04, 18 October 2005
Blokker v. the Netherlands (dec.), no. 45282/99, 7 November 2000
Bratyakin v. Russia (dec.), no. 72776/01, 9 March 2006
Boman v. Finland, no. 41604/11, 17 February 2015

—C—

Carlberg v. Sweden (dec.), no. 9631/04, 27 January 2009

—D—

Davydov v. Estonia (dec.), no. 16387/03, 31 May 2005
Demel v. Austria, no. 30993/96, Commission decision of 16 April 1998

—E—

Engel and Others v. the Netherlands, 8 June 1976, Series A no. 22

—F—

Fadin v. Russia, no. 58079/00, 27 July 2006
Franz Fischer v. Austria, no. 37950/97, 29 May 2001

—G—

Garaudy v. France (dec.), no. 65831/01, 24 June 2003
Gestra v. Italy, no. 21072/92, Commission decision of 16 January 1995
Glantz v. Finland, no. 37394/11, 20 May 2014
Goncharovy v. Russia (dec.), no. 77989/01, 27 November 2008
Gradinger v. Austria, 23 October 1995, Series A no. 328-C

Grande Stevens and Others v. Italy, nos. 18640/10 and 4 others, 4 March 2014

—H—

Hangl v. Austria (dec.), no. 38716/97, 20 March 2001
Häkkinen v. Finland, no. 758/11, 20 May 2014
Harutyunyan v. Armenia (dec.), no. 34334/04, 7 December 2006
Horciag v. Romania (dec.), no. 70982/01, 15 March 2005

—J—

Johannesson and Others v. Iceland, no. 22007/11, 18 May 2017
Jussila v. Finland [GC], no. 73053/01, ECHR 2006-XIV

—K—

Kadusic v. Switzerland, no. 43977/13, 9 January 2018
Kiiveri v. Finland, no. 53753/12, 10 February 2015
Klein v. Austria (dec.), no. 57028/00, 4 May 2006
Korppoo v. Finland, no. 19341/92, Commission decision of 17 May 1995
*Korneyeva v. Russia**, no. 72051/17, 8 October 2019
Kremzow v. Austria, no. 16417/90, Commission decision of 7 November 1990
Krombach v. France, no. 67521/14, 20 February 2018
Kurdov and Ivanov v. Bulgaria, no. 16137/04, 31 May 2011

—L—

Lucky Dev v. Sweden, no. 7356/10, 27 November 2014
Lukusch v. Austria (dec.), no. 37075/97, 21 November 2000

—M—

Manasson v. Sweden (dec.), no. 41265/98, 8 April 2003
Maresti v. Croatia, no. 55759/07, 25 June 2009

Marguš v. Croatia [GC], no. 4455/10, ECHR 2014 (extracts)
Maszni v. Romania, no. 59892/00, 21 September 2006
Mihalache v. Romania [GC], no. 54012/10, 8 July 2019
Muslija v. Bosnia and Herzegovina, no. 32042/11, 14 January 2014

—N—

Nikitin v. Russia, no. 50178/99, 20 July 2004
Nilsson v. Sweden (dec.), no. 73661/01, ECHR 2005-XIII
Nodet v. France, no. 47342/14, 6 June 2019
Nykänen v. Finland, no. 11828/11, 20 May 2014

—O—

Oliveira v. Switzerland, 30 July 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-V
Österlund v. Finland, no. 53197/13, 10 February 2015
Öztürk v. Germany, 21 February 1984, Series A no. 73

—P—

Paksas v. Lithuania [GC], no. 34932/04, ECHR 2011 (extracts)
Pirttimäki v. Finland, no. 35232/11, 20 May 2014
Palmén v. Sweden (dec.), no. 38292/15, 22 March 2016

—R—

Ramda v. France, no. 78477/11, 19 December 2017
Rinas v. Finland, no. 17039/13, 27 January 2015
Rivard v. Switzerland, no. 21563/12, 4 October 2016
Rosenquist v. Sweden (dec.), no. 60619/00, 14 September 2004
Ruotsalainen v. Finland, no. 13079/03, 16 June 2009

—S—

Sarría v. Poland (dec.), no. 80564/12, 13 October 2015

Savinskiy v. Ukraine (dec.), no. 6965/02, 31 May 2005
Seražin v. Croatia (dec.), no. 19120/15, 9 October 2018
Sergey Zolotukhin v. Russia [GC], no. 14939/03, ECHR 2009
Shibendra Dev v. Sweden (dec.), no. 7362/10, 21 October 2014
Smirnova and Smirnova v. Russia (dec.), nos. 46133/99 and 48183/99, 3 October 2002
Smoković v. Croatia (dec.), no. 57849/12, 12 November 2019
Storbråten v. Norway (dec.), no. 12277/04, 1 February 2007
Sundqvist v. Finland (dec.), no. 75602/01, 22 November 2005

—T—

Tomasović v. Croatia, no. 53785/09, 18 October 2011
Toth v. Croatia (dec.), no. 49635/10, 6 November 2012
Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (no. 2), no. 2376/03, 14 January 2010

—X—

Xheraj v. Albania, no. 37959/02, 29 July 2008

—Z—

Zigarella v. Italy (dec.), no. 48154/99, ECHR 2002-IX (extracts)

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը 1959 թվականին Ստրասբուրգում հիմնված միջազգային դատարան է, որը կազմված է անդամ պետությունների թվին հավասար դատավորներից (ներկայումս՝ քառասունյոթ):

Եվրոպական դատարանը երաշխավորում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում և դրան կից արձանագրություններում ամրագրված հիմնական իրավունքների և ազատությունների ապահովումն անդամ պետությունների կողմից: Այս գործառույթը Եվրոպական դատարանն իրականացնում է անհատների, երբեմն նաև պետությունների ներկայացրած դիմումները քննելու միջոցով:

Եվրոպական դատարանի պաշտոնական լեզուներն են անգլերենը և ֆրանսերենը: Եվրոպական կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների խախտման գոհ յուրաքանչյուր անհատ կամ պետություն կարող է դիմում ներկայացնել Ստրասբուրգի դատարան՝ վկայակոչելով Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների խախտումն անդամ պետության կողմից:

Եթե Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ պետությունը ոտնահարել է Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված որևէ իրավունք կամ իրավունքներ, ապա կայացնում է վճիռ, որն ունի պարտադիր իրավաբանական ուժ տվյալ պետության համար:

Եվրոպայի խորհուրդն առաջատարն է մայրցամաքում մարդու իրավունքներով զբաղվող կազմակերպությունների շարքում: Եվրոպայի խորհրդին անդամակցում են 47 պետություններ, որոցից 27-ը միաժամանակ նաև Եվրոպական միության անդամներ են: Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային՝ որպես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանը նպատակաուղղված միջազգային համաձայնագրի: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկվում է Կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

www.coe.int

Եվրոպական միությունը 27 Եվրոպական ժողովրդավարական երկրների տնտեսական և քաղաքական յուրահատուկ գործընկերություն է՝ իր 500 միլիոն քաղաքացիների համար առավել արդար և ապահով աշխարհում խաղաղություն, բարգավաճում և ազատություն ապահովելու նպատակով: Այս ամենն իրագործելու համար ԵՄ երկրները հիմնել են մարմիններ՝ ԵՄ աշխատանքներն իրականացնելու և նրա օրենսդրությունն ընդունելու համար: Նրա հիմնական մարմիններն են Եվրոպական խորհրդարանը, (որը ներկայացնում է ազգային կառավարությունները) և Եվրոպական հանձնաժողովը (որը ներկայացնում է ԵՄ ընդհանուր շահերը):

<http://europa.eu>

Translation co-funded by the European Union

